

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		երես
— Մեծ Թարգմանիչները.	Զ. Ա. Զ.	257
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
— «Եւ մի քանի զմեզ ի փորձութիւն».	ԶԱԻԵՆ ԱԲՂ. Զ.	260
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Կորիւն, Վարդ Ս. Մառտոցի.	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	262
— Գիլլամեթի դիւցազներգութիւնը (1).	ԱՆՈՒՇԱՆԻԱՆ ԱԲՂ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	264
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Զիս ցաւեղողներուն.	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	268
— Հոգիներուն մեմուար.	ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ	269
— Զկնկուլը.	Թրգմ. Թ. Ա.	270
ԳՐԱԿԱՆ		
— Հայկական Ռոմանթիզմ.	Թ. ՕՇԱԿԱՆ	271
ՀԻՆ ԵԶԵՐ		
— Քարոզ Սուրբ Խաչի Թ. առուրն.	Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	276
ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ		
— Աստուած ... եւ արդի մարդը.	HUBERT S. B.	277
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ		
— «Համալսարանի Արեւմտահայ Գրականութեան».	Ե.	281
ՊԱՏՄԱՆ-ԳԻՏԱԿԱՆ		
— Հայաստանի պատմական երկրագործները.	ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ	284
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ		
— Եկեղեցականք-Բեմականք.		285
— Պատեօնականք.		286
— Վերամուտ Ս. Աբրույս վարժարաններուն.		287
— Ս. Աբրույս ժառանգաւորաց վարժարանը.		287
— Ս. Թարգմանչաց վարժարանի յաւելեալ է. Գասարանը.		287
ՏԵՐՈՒՆԻ		
— Վարդուհի Մայրապետ Տէր Ներսիսեան.		287

ՍԻՈՆԻ Տարեկան բաժնեգիրն է՝ բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 15

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

تصدرها - بطريقه الامرن الارثوذكس مدير المطبعة - الآب زاوین شنتیان تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس
العدد ١٥ اکتوبر ١٩٥٣

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Father Zaven Chinghizian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

— Ս Ի Ո Ն —

ԻԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1953

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ 10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵԾ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Որք զարդարեցին սնորհմաբար զիմաստ Անեպին
Հաստատելով յերկրի զգիր կենդանի
Հովուել զհոս. նոր խաղալի:

Ըստած է թէ տօները մեր կեանքին մէջ հանգրուաններ են որոնց խոր-
հուրդին առջի, երբեմն երկիւղած, երբեմն հմայուած և երբեմն ալ ներշնչուած
կը մտածենք ու անոնց խորհուրդով կը լեցուինք: Ըստած է հաս թէ տօները
անցնելէ ետք յաճախ կը մոռնանք սուրբերը: Մեր ազգային և եկեղեցական տօ-
ներու շարքին մէջ ամենէն քիչ մոռցուողն ու բնականաբար ամենէն շատ յիշուողը
Ս. Թարգմանչաց Վարդապետներու տօնն է որ միշտ իբրև նոր, թաքմ և խորհուր-
դով լեցուն կը ներկայանայ մեզի ոչ միայն տարւոյն որոշ մէկ օրը, մէկ պահուն,
այլ ամէն օր գրեթէ, ամէն ժամ, վասնզի մեր կեանքին մէջ օր չկայ, պահ մը
խակ չկայ որ չզործածենք անոնց իրազօրծած մեծութեան արդասիրը:

Որքան կրօնական՝ նոյնքան ալ ազգային նկարագիր մը ունի Սբոց Թարգմանչաց Վարդապետներով զխաւորուած շարժումը որ սկիզբ առաւ Ե. դարուն ու ստեղծեց ոտքի կուռն մը ազգին համար որուն վրայ յենած, ցեղը զօտանդուեցաւ հոգեկան և բարոյական այն պիտի ուժով մը որ կարող եղաւ արհամարհել հետագայ դարերուն այն բոլոր արէտները որոնցմէ մէկ քանին միայն բաւ պիտի ըլլային վիստեցնելու պատմականօրէն, աշխարհա գրականօրէն, պետականօրէն դժբախտ և քանիցս կազմալուծուած Հայը :

Գաղաքականօրէն տրոտսմ շրջան մըն է Ե. դարը մեզի համար: Արեւ մուտքի կողմէն Հռովմէական պետութիւնը արդէն իսկ իր անկման գաւթա փին վրայ, կ'ուզէր Հայաստան իր հետ ունենալ ընդդէմ Ասիոյ մէջ մեծագոյն ուժը ներկայացնող Սասանեան պետութեան, և փոխադարձաբար: Երկու մեծ, մրցակից ուժերու միջև տարուբեր, երկարատե պայքարներէ այլևս սպառած, ազգին ճակատագրովը շահագրգռուող մարդիկ անհրաժեշտաբար նոր ուժի մը կարիքը կը զգային որուն կ'առնէր իր կարելիութիւնը պիտի ընծայէին ազգային գոյութեան տեւականացման :

Քրիստոնէութիւնն էր այդ ուժը որ իբրև անսպառ աղբիւր պիտի յա գնցնէր ծարաւի հոգիները, և որպէս նոր աւիւն ու աւիշ պիտի հոսէր ցեղին երակներուն մէջէն զայն կենդանացնելու համար: Քրիստոնէութիւնը, Քրիս տոսի անմիջական յաջորդներու կողմէ քարոզուած էր Հայաստան աշխարհին մէջ մինչև Ե. դար, բայց վերծանողներ ու մեկնիչներ մեծ գծաւարութիւն ներու առջև կը գտնէին ինքզինքնին, մեկնութիւնները օտար լեզուներու վրայէն ընելնուն համար:

Ս. Մեսրոպ Մաշտոց, բացարձակ անհրաժեշտութեան մը առջև նամեցաւ այս իմաստութիւնը եւ ըրաւ համաճիւղ իր գլխիս յորմահետէ թարգմանեց «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»: Անիկա բազում տքնութիւններէ, ճամբորդութիւններէ ետք, իր առաջադրութեան մէջ վերացած, երազայնացած, տեսաւ Ձեռք մը որ կը զրէր... այնպէս ինչպէս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ տեսած էր այդ Ձեռքը որ ոսկի ուռնակով Արատեան դաշտին մէջ գետինը կը թակէր:

Գրերու զիւտին առնչուած նախախնամական միջամտութիւնը, Ս. Գրոց թարգմանութեան համար ստեղծուած միջ մը չէ: Անեղին իմաստը զարդարելու իրենց ճիւղին մէջ, Աստուածային օգնութիւնն է ան, որուն առընթեր ան քակտելիօրէն ընդելուզուած է նաև ազգային ինքնուրոյնութեան յաւիտենա կան և սքանչելի ձգտումը:

Ազգին գոյութիւնը սարսուղ, համայնակուլ երախի մը պէս բաց սպառնացող վտանգին առջև միակամ և միախորհուրդ միացան ամենքը Ե. դարուն սկիզբը հրաշալի միութեամբ մը ու ողջունեցին մեր պատմութեան մէջ ամենէն մեծ երևոյթներէն մին եղող գլխիս ու անոր հեղինակը, այնպէս ինչպէս միացան անոնք կրօնքին և հայրենիքին համար Վարդանանց պատերազմի նախօրէին:

Ահաւաստի թէ ինչ կ'ըսէ Կորիւն Սքանչելին նկարագրելով Գլխիս-ին առթած ուրախութիւնը. — «Յայնմ ժամանակի երանելի ցանկալի և անպայման սքանչելի լինէր աշխարհս Հայոց, յորում յայնկարծ ուրեմն օրէնուսոյց Մովսէս՝ մարդարեւական դասուն, և յառաջադէմն Պաւլոս՝ բովանդակ առա-

քելական զնդոմն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Գրիստոսի, միանգամայն եկեալ հասեալ ի ձեռն երկուց հաւասարելոցն՝ հայաբարբառք հայրենախօսք դտան» :

Գրոց զիւտէն անմիջապէս վերջ, տիտանեան աշխատանք մը կը սպասէր երկու անգուգական սուրբերուն . — Թարգմանել Սուրբ Գիրքը : Ի՞նչ համբարութեամբ, ի՞նչ քննութեամբ, և անձնագոհութեամբ նուիրուած պէտք է ըլլան անոնք այս անգնահատելի գործին՝ երբ տակաւին չունէին կազմակերպուած լեզու և քերականական կանոններ : Սակայն մարգարէատիպ տեսանողներն էին անոնք որոնք կը զգային իրենց գործին մեծութիւնն ու նշանակութիւնը : Անոնք այս ձեռով պիտի ի նորոյ ձուլէին Հայ հոգին որ զայլք բոլոր մութ դարերուն պիտի մատի տոր և կենսունակ, Թարգմանիչ Վարդապետներու գործով, շունչով «պիտի աղբերանար Շնորհներու Հոգին հոսելու համար անսպառ թխուսով մը ազգային կեանքի երակներուն մէջէն» :

Ս. Սահակ, Ս. Մեարոպ և անգուգական այս զոյգին աշակերտներու հոյլը եղիշէն, Կորիւն Սքանչելին, Մովսէս Քերթով, Դաւիթ Անյաղթ և ուրիշներ ազգային գիրերու տեսիլքէն տարուած, պայծառակերպուեցան, ոգեղինացան և անոնց կամբը զոհողութեան ոգիով շրդեղուեցաւ :

Ս. Գրքին Թարգմանութեամբ և անկէ յետոյ, օտար մշակոյթներու ստեղծագործած մեծութիւնները ներմուծուեցան և սկսաւ մե՛ր մշակոյթը, Հայ Մշակոյթը, ձև ու կերպարանք զգեցաւ Հայ հոգին, բացուեցան լեզուները մեր Սուրբերուն, շարականաղիւրներուն, Հայերէն վերընծայելու համար իրենց հոգիներէն այն կրակէ խօսքերը որոնք վսեմին թեւերուն վրայ Բարձրեալին բարձրացուեցան : Ահա այսպէս ստեղծուեցաւ Ոսկեդարը : Գրքերու բազմազանութեան և քանակի տեսակէտէն չէ որ Ոսկեդար անուանուեցաւ ե. դարը, այլ իր իմաստովը, մեծութեամբ և զայլք բոլոր դարերը պարագրկելու իր հոծութեամբ :

Ե. դարուն տրտում էր պատկերը որ կը ներկայացնէր Հայ կեանքը Հայաստանի մէջ . ստոյգ վտանգի մը, հաւանական կորուստի մը առջև կը գտնուէին անոնք. ու այդ տրտմութիւնն էր թերեւս ազգակներէն մին որ զսպանակեց և ծնունդ տուաւ մեզ առիւնդոյ, հիացնող գրոց զիւտին և Սուրբ Գրքի Թարգմանութեան :

Աւելի քան տրտում չէ՞ պատկերը այսօր մե՛ր կեանքին : Բազմապիսի վտանգներու, այլեւս հաւանականութիւն մը դարձած կորուստի մը առջև չե՞նք գտնուիր տակաւ հեռանալով Հայ գիրէն, Հայ մշակոյթէն կամաւորապէս հեռու պահելով ինքզինքնիս : Եթէ կը խոստովանինք մեծութիւնն ու կարեւորութիւնը Հայ գիրին, Սուրբ Գիրքին, որ ապահով պատուանդանի մը պէս իր վրայ պահեց մեր գոյութիւնը տասնհինգ դարեր շարունակ, հակառակ բազում ալեկոծութեանց, վերիվայրումներու, աղէտներու ու անկարագրելի դժբախտութեանց, հոգեւին փարինք անոր վասնզի անիկա պիտի ապրեցնէ մեզ յաւիտենապէս : Աւելի քան երբեք այս օրերուն է որ պէտք ունինք անոր :

Թերեւս նոյնքան մեծութիւն մը իրագործած պիտի ըլլանք եթէ պահենք՝ պահելու առաքինութիւնը Ոսկեդարու մեծութեան ու շարունակենք գործը «Հայ դարերու դիմաց կեցող ազամանդեայ ապառաժին» . . . :

Ձ. Ա. Ա.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

“ԵՒ ՄԻ ՏԱՆԻՐ ԶՄԵՃ Ի ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ,,

«Եւ համեայ զՆա սասանայ ի լեառն մի բարձր՝ երոյց Նա զամենայն քաղաքաւորսն աշխարհի ի վայրկեան ժամանակի: Եւ առ զՆա սասանայ, Քեզ օտց զայս ամենայն իշխանութիւն եւ գիտաւ սոցա եթէ անկեալ երկիր պազանիցես առաջի իմ»:

(ԴՈՒԿԱ. Դ. 5-7):

Քրիստոսի մարդեղութեան և կեանքին սկզբնաւորութեան գեղեցիկ դրուագումէն հոգ տրտում է փորձութեան պատկերը զորս կը ներկայացնեն Աւետարանիչները նկարագրելով Քրիստոսի քառասուն օրերը անապատին մէջ, Հոն է Սատանան, Տիրոջը քովիլը ու կը փորձէ զԱյն քարերը հաց դարձնելու, Անոր խոստանալով աշխարհի բոլոր փառքերը:

Ինչ՞ով պատմած էր Յիսուս անապատային քառասուն օրերու արտմութիւնը իր աշակերտներուն. քանի որ ինք միակ էր և ոչ ոք կար ակնատես ըլլալու փորձութեան:

Որքա՞ն փորձիչ պէտք է ըլլալին սատանային խօսքերը «սաս գի քարինքս այսօրիկ հաց լինիցին», կամ «արկ զՔեզ աստի ի վայր»։ Քրիստոս ոչ միայն ամբողջին, մարդերու մէջ այլև անանձինն անապատին մէջ եղած ատեն կ'ուզէին որ նշան մը ցոյց տար: Բնութեան օրէնքները զանցելով, զարմացներ զիտողները: Բայց Յիսուս երբեք չըբաւ ատկկաւ: Եթէ զանազան առիթներով հրաշագործութիւններ ըրաւ, ատկկա անոր համար էր վասնչի կը զթար մարդոց որդիներուն վրայ: Որքա՞ն գիտին պիտի ըլլար կարգ մը հրաշագործութիւններէն հոգ բոլոր ակնատեսները սարսափեցնել անորինակ ուժի մը ցուցադրումով: Բայց անոնք որոնք Իրեն հետեւորդները պիտի ըլլալին՝ ոչ թէ վախճալու, սարսափելուն համար պիտի հետեւէին Անոր, — վասնզի հետաքրքրիներու ամբողջը նոր և տարօրինակ բաներ տեսնել պիտի ուզէր միշտ — այլ զԱյն սիրելուն:

և իր Թագաւորութեան ժառանգորդները ըլլալուն համար: Այսպէս է որ իր կեանքանութեան քանիցս կը կրկնէր «Ազգ չար և շնացող նշան խնդրէ, և նշան մի՛ տացի նա»: Ինչ հրաշք որ կ'ընէր Յիսուս, Հորը փառքը ցոյց տալու համար էր միայն:

Ակնապարար և անհնարին գեղեցկութեամբ տեսարան մը պէտք է ցուցադրած ըլլայ սատանան Յիսուսին՝ տանելով զԱյն բարձունքի մը՝ և հոնկէ ցուցնելով Անոր համապատկերը որ կը սփռուէր իրենց առաջը: Բայց չէ՞ որ Անոր Թագաւորութիւնը այս աշխարհի վրայ չէր, այլ՝ երկնային, հետեւաբար ի զուր կը խնդրէին երկնային փառքի մը ցուցադրութիւնը այս երկրի վրայ: Աւելի վերջը, Առաքեալներն ալ մղուած այս աշխարհի փառամոլութիւններէն կ'ուզէին պսակուիլ այն փառքերով՝ որոնցմով փառաւորուած տեսած էին իրենց նմանները: Ու ճիշդ այս մտածումն էր որ կը Թագաւորէր ոչ միայն անոնց միտքերուն մէջ, այլ ժամանակի ոգին էր այդ որ կ'արտացոլար իրենց այս արտայայտութիւններէն: Թերեւս մտածողներ ըլլան և արգաւացնեն ժամանակի այս ըմբռնումը, քանի որ Հռովմէական կայսրութեան տիրակալութեան և աշխարհներ ունենալու ցանկութիւնն էր որ կը Թագաւորէր մարդոց հոգիներուն մէջ, և հետեւաբար անոնք ալ կը տարուէին այդ ունայն փառասիրութիւններէն:

Սակայն այս չէր Քրիստոսի սորվեցուցած փառաւորութիւն միջոցը: Ամէն փառաւորեալ անհրաժեշտաբար պէտք է անցուցած ըլլայ իր փորձութիւնը, հասնելու համար փափաքուած փառքի կատարին, արփաղած գաղափարին առանձնութեան:

Քրիստոսի փորձութեան կենդանի պատկերը կրկնակի դաս մըն է ոչ թէ Իրեններուն համար միայն, այլ ամբողջ աշխարհի:

Փորձութիւնները, կ'ըսեն, կը յարձակին մեծ կարելիութիւններ ունեցողներուն վրայ: Քանի՞ հեղ կը տուայտինք մի կեանքին մէջ երեւոյթներու առկա, ճիշդ տեսակէտի մը յանգելու համար: Զեկատագրական պահեր կան մեր կեանքին մէջ երբ որոշում մը կրնայ հիմը դնել ապագայ մեծ իրագործումներու, հետեւաբար դէպքերու տրամաբանական կարգը պէտք է քակուի թնձուկի մը պէս, ամէն բան պարզուի:

յտաականայ, որպէսզի կարելիութիւնը ընծայուի ոստակութեան փորձութիւնները:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք Քրիստոսի կեանքին, պիտի տեսնենք թէ Ան ալ ունեցած բարոյական պայքարներ, անապատի փորձութիւնէն յինչև Գիթսեմանիի գառն գիշերը, ուր արցունքի և քրտինքի կալականեր կ'իջնէին Իր ճակատն ի վար: Ու տակաւին պիտի տեսնենք թէ մեր Տէրը այս երկրի վրայ մարդկօրէն գործելով հանգերձ հեռու մնաց փորձութիւններէ և մեղքերէ: Կոս է որ առաւելաբար կ'արժեքորուի մեր Տիրոջ բարոյական կամքն ու կորովը:

Սկիզբէն ի վեր այս աշխարհի վրայ մեծ ճշմարտապանցութիւններէն մէկը եղած է այն հասկացողութիւնը ըստ որուն՝ շատ սիրողը շատ կը պատժէ: Ամէն սիրող էակ անառարկելիօրէն կ'ուզէ որ սիրուող էակը ըլլայ անթերի և տրպար մէկը:

Իսրայէլի պատմութեան մէջ կը տեսնենք թէ Աբրահամէն ուղղուեցաւ իր մէկ հատիկ Իսահակը իբրև զոհ: Յոր երանելիին տառեցան ամենէն փորձիլ տառապանքները, ու Իսրայէլի ժողովուրդին հաւաքաբար՝ ամենէն աւելի տառապազին փորձութիւնները:

Փորձութիւնները պիտի գան, վասնզի չեն կրնար չգալ: Կարկ է անոնց կուրծք տալ լեցուելով Ս. Հոգիէն որ տեսպէս կը զօրացնէ մեր կամքն ու ներքին մարդը: Ամէն՝ մահկանացու իբրև գոյացութիւն — իր ֆիզիքական պահանջներու բերումով իսկ — հակամէտ է փորձութիւններու և մեղանշումի, վասնզի յաճախ մարդկօրէն մեր զանազան կարիքներու գոհացում տալու մեր արարքին մէջ կ'ենթարկուինք փորձութեանց, բայց մարդ իբրև անհատ, աւելի է քան սոսկ գոյացութիւն մը: Անիկա ունի հոգի մը որ կը բնակի մեղէն այս պատեհանիին մէջ: Հոգին՝ աստուածային շունչ մը ունի որ կը վերացնէ, կ'ալլակերպէ մարդը և երբեմն կը հերոսացնէ: Բաւ է որ անգամ մը մեր մէջ դրուած աստուածային այդ կայծը թրթռայ:

Մարդ աւելի հակամէտ է ինչալու փորձութիւններու մէջ, վասնզի փորձութիւնները կուգան հրապուրիչ ձեւերով, առինքնող՝ ոսկեճամուկ պատմութեաններով: Աւելի դիւրին է հաճոյանալ, գերեզմարուիլ փորձութիւններէն, քան թէ ժուժկայել:

Բայց դիտենք թէ փոքր չափով հաճոյք մը կրնայ թուեալուիլ ամբողջ կեանքի մը անուշութիւնը: Մեր իմացականութեամբ և ընտրելով կարողութեամբ ազատ ենք միշտ, չարը կամ բարին, յոգին կամ ազնիւը, ինչպէս նաև առաքինութիւնը կամ մոլութիւնը նախընտրել: Սակայն ոչ մէկ ատեն պէտք է խաբուիլ որդեգրուելիք ուղղութեան մէջ կուննան ձկութիւնէն և միւսին լայնութիւնէն: Ամէն գեղեցկութիւն ձեռք կը ձգուի տառապանքով և դժուարութեամբ: Ուստի բնական է որ բարին, ազնիւն ու առաքինին առաջնորդեն մեզ խնկաւէտ ու լայն հորիզոններուն: Ինչպէս որ արուեստագիտական յաջող նուաճումի մը առջև հիացիկ՝ մեր սքանչալուցումը կը յայտնենք, վասնզի այդ գործին իւրաքանչիւր մասին մէջ ներգաշնակութիւն մը կայ, և գործը յընդհանուրն ներգաշնակ մասերու միութիւն մըն է, նոյնպէս ալ մեր կեանքը, իր բոլոր մասերով արուեստագիտական գործի մը նմանելու է, ուր տեղ չունին և պէտք չէ ունենան փորձութիւններուն յառաջացնելիք չարիքն ու մեղքերը: Մեր կեանքը հասնելու է ներգաշնակութեան մը որպէսզի իրագործէ գեղագիտական համագրութիւն մը:

Ամէն ոք կը գործէ համաձայն իր նկարագրին: Մարդեր կան, որոնք կը սիրեն դժուարութիւններ յարուցանել և յետոյ գանտնք յաղթահարել: Կան՝ որոնք կը ըստ պատեն փորձութիւններու որպէսզի ճակատին անոնց դէմ: Անիմաստ յանգստութիւնն է այս որովհետեւ յաղթութիւնը եթէ պիտի ըլլայ խնդրական, պարտութիւնը սակայն ճակատագրական կրնայ ըլլալ:

Մարդային արժանիքներու կարեւորներէն մին նմանելու կարողութիւնն է ըստ որուն՝ տարբական աստիճանէ մը սկսելով՝ մենք որոշ ժամանակի մը ընթացքին կ'իմաստնանանք:

Հետեւելով մեր Տիրոջ օրինակին, արհամարհելով և յաղթահարելով պէս պէս փորձութիւնները, որոնք գրեթէ ամէն օր կը հետեւի մեր քայլերուն, մենք կրնանք նմանիլ մեր Տիրոջ և այդպէսով հնազանդ ըլլալ աստուածային պատուիրանին որ կ'ըսէ. «Նկերուք կատարեալք, որպէս երկնաւոր Հայրն ձեր կատարեալ է»:

Եւ վերջապէս լաւագոյն և զօրաւորա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՈՐԻԻՆ, ՎԱՐՔ Ս. ՄԱՇՏՈՑԻ

ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վերջերս Վիեննայի Մխիթարեան տպարանէն առանձին հատորով հրապարակ ելաւ Կորին Վարդապետի Պատմութիւնը Վարուց Ս. Մաշտոցի, Հ. Ն. Վ. Ակինեանի ներածութեամբ և ծանօթութիւններով: Բաւական աշխատուած գործ մըն է սա, որ կը գրաւէ 180 մեծագիր էջեր: Նկատի ունենալով Կորին Վարդապետի երկին մեծ կարեւորութիւնը, աւելորդ չենք համարիր տալ այստեղ քանի մը հակիրճ նկատողութիւններ Գեր. Հ. Ն. Ակինեանի կատարած աշխատանքին առջնութեամբ:

1. — Էջ 1, տող 1, բառ առաջին. — «ՁԹորգումայ», զոր Հ. Ակինեան իր կողմէ գրած է բնագրի «ՁԱօքանագեան»-ին տեղ: Ձեռագիրներու միաձայնութեան դէմ իր բերած պատճառաբանութիւնը անբաւարար է արդարացիօրէն կատարուած այս փոփոխութիւնը:

2. — Էջ 3, տող 3. — «Նաւակաց», զոր Գ. Ֆինգլեան(*) ուղղած էր «Նաւակեաց» Հ. Ակինեան չէ իւրացուցած այս արդարացի սրբագրութիւնը և պահել է «Նաւակաց»: Նախընտրելի էր «Նաւակեաց» ընթերցումը, որ կը պաշտպանուի Կորինեան նմանակերտ բառերու ջոկատով մը. — աշխարհակեաց, զազանակեաց, երկրակեաց, լեռնակեաց, վշտակեաց:

3. — Էջ 9. — Հ. Ակինեան կը յայտնէ

(*) Վարժ Մաթոցի, Երուսաղէմ, 1930:

զոյն ձևը փորձութիւններէն հեռու մնալու — աղօթքն է որ մեզ կը զօտեպնդէ: Այն աղօթքը զոր Տէրը սորվեցուցած էր իր աշակերտներուն. «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա ի չարէն, զի Գո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս»:

ՋԱԻԷՆ ԱՅՂ. Ձ.

թէ ընդարձակ հատուած մը փոխադրած է. Ժէ, 5: Այդ փոխադրութիւնը անհրաժեշտ է և ոչ ալ հիմնուած է ունէ հաստատուն փաստի վրայ:

4. — Էջ 11. — Մաշտոցի հայրը, երանելի Վարդանը, բռնազբօսիկ ճիշդով մը Հ. Ակինեան կ'ուզէ նոյնացնել Պապի հարձորդի Վրկիկն հետ: Այս նոյնացումը զբլխովին անճան է և չէ կոթնած ունէ ապացոյցի:

5. — Էջ 19. — Բնագրի Բաբլլաոս անուան ուղղումը Պակիդաս, փոխանակալայոց որդեգրած Բաբլլաոս կոչման, աւելի հաւանական կ'եղնի թէ Ժամանակագրական և թէ գրչագրական տեսակէտէ:

6. — Էջ 30. — «Երթալ իշանէր յոռտատակն Գողթան, յառաջին դաստակերտն իւր»: Հ. Ակինեան վերականգնած է ոռտատակ բառը, որ արդէն տեղ զտած էր Մ. Աբեղեանի հրատարակութեան մէջ(**), բայց իբրեւ յատուկ անուն զլիսագրուած: Նայելով բառին իմաստին — գաւառի գրլխաւոր քաղաք, ոռտան — աւելի՛ ուղիղ է դնել իբրեւ հասարակ անունը Վերոյիշեալ տողին աշխարհաբար թարգմանութիւնը պիտի ըլլար: Երթալով կ'իջնէր Գողթնի ոռտանը, իր առաջին դաստակերտը: Ընդդէմ ոռտան բառին տեղ Մ. Աբեղեան ունի «առաջվա», իսկ Ս. Բանեան(**) «նախկին»: Նախընտրելի է «առաջին», վանդի ըստ Կորինի Մաշտոց, իր կրօնաւորելէն յետոյ քարոզութեան ձեռնարկելուն, ամենէն առաջ «Իմիտալ իշանէր յանկարգ և յանդարման տեղիս Գողթան»: Հ. Ակինեան հարցաբանելով կը գրէ. — Բառիս կցուած «յառաջին» դասակարգելու իւր իմաստով չէ՞ արդեօք ռոսասլակ բառին բացատրութիւնը՝ այս գէպքին «իւր» աւելագրութիւն է — (էջ 90): Արդարեւ յոռտատակն Գողթան բառերը կը բացայայտուին «յառաջին դաստակերտն իւր» բացատրութեամբ, որ «Երթ»ը աւելագրութիւն չէ երբեք. Մաշտոց կ'իջնէր Գողթնի ոռտանը, որ ի՞ր առաջին դաստակերտն էր:

7. — Էջ 32. — «սատանայակուր»: Մեր կարծիքով նախընտրելի է «սատանա»

(*) Վարժ Մաթոցի, Երեւան, 1941:

(**) Վարժ Մեքորմայ, ի Պաշար տպարանի, 1951:

յակիր», ինչպէս հոս ունին ի միջի այլոց Գ. Ֆետգլեան և Մ. Աբեղեան, Հ. Ակինեան ևս յաջորդ էլին վրայ դարձեալ պիտի հանդիպի աստանայակիրն բառին: Հմմտ. նաև այս կերպով կերտուած «աստուածա-կիրն բառը: Հաւանաբար սխալ գրչութեան արդիւնք է նշէի յիշած զոյդ նախադա-սութիւններուն մէջ տեսնուող «աստանա-յակուր» բառը:

8. — էջ 37. — Բնագրի կարևոր և ըստ շատերու ազաւաղուած տողին իրեն ուղ-ղում ասկէ տուալ Հ. Ակինեան առաջարկած է երկու տարբեր ձևեր, այժմ զանոնք լքելով, իբրև ուղղագոյն կ'առաջարկէ եր-րորդ մը. «Յորոց և ոմանց արժանի եղեալ ի կարգ եպիսկոպոսութեան վրձակել»: Այս ուղղումն ալ պէտք է ըսել որ նախորդնե-րէն նուազ ձայնող չէ: Նախ քան իր կողմէ չորրորդ ուղղումի մը հրապարակ նետուիլը, ներուի մեղի այդ նախադասութեան բնա-գրական ձևը ճիշդ համարել և յարաբերա-կան դերանուններով գրուած ստորագաս նախադասութեանց յարաբերակները ճշգրիտ այսպէս. «յորոց», իմա՝ ի բաժանեալ լե-ղուացն ժողովելոց. «որոց», իմա՝ միոյ Աստուծոյ փառաբանիչք. որով կը ժողանանք հետեւեալ իմաստը. և արդ զանոնք, որ այսչափ մասնաւոր և բաժնուած լեղուներէ ժողովուեցան — որոնցմէ ես անարժանս ալ բարձրացայ եպիսկոպոսական կարգի աստիճանին — մէկ աստուածաբարաւ պատգամով մէկ ազգ կապելով՝ կը յօրինէր միակ Աստուծոյ փառաբանիչներ, որոնց առաջինը՝ Սամուէլ անունով, սուրբ և բու-րեպաշտ մարդ մը, արքունի տան եպիս-կոպոս եղաւ:

9. — էջ 38. — Բնագրին «Ակուսիտ անուն կոչելոյ» բառերուն տեղ Հ. Ակինեան դրած է «յարքունիս ուղարկելոյ», առնելով Հ. Թ. Թորոսեանէն, որ ըստ իրեն «ճշգրիտ ուղղած է» (էջ 97): Մ. Աբեղեան պահած է ընկալեալ բնագրերը: Մեր կար-ծիքով բնագրերը տրոհելի է սապէս. «ուստի և հրաման ելանէր, վայելուչ մեծաբնօք — զՍուրբն Ակուսիտ անուն — կոչելոյ»: որ կը նշանակէ. և որմէ (Թէոքոս կայսրէն) հրաման կ'ըլլէր՝ վայելուչ մեծաբնօքով հրակիրելու Ակուսիտ անուն սուրբը:

10. — էջ 39. — Հ. Ակինեան բնա-գրին «անքնկաբ թողոյր» բացատրութիւնը

թերի նկատելով կը լրացնէ. «Եւ ոչ զմի ինչ անքնկալ թողոյր»: Իսկ «մեծամեծ պարգևօք պատուելոյ բառերը, որ «անքն-կալ թողոյր»էն առաջ գրուած են բնագրին մէջ, կը փոխադրէ ետեւ, գրելով. «Եւ մե-ծամեծ պարգևաւք պատուեալ»: Բնագրին համաձայն, ըստ երևոյթին, Կորինէ ըսել կ'ուզէ թէ Մաշտոց, զպրոցներ և եկեղե-ցիներ հաստատելու վերաբերմամբ արքու-նական հրամանագիրը ստանալէ վերջ, վե-հանձնօրէն կը մերժէր (անքնկալ թողոյր) իրեն տրուած մեծամեծ նուէրները, հա-ճեցնելով արքունիքը առ այդ: Հ. Ակինեանի ըրած յաւելումները և տեղափոխու-թիւնները բոլորովին քմահաճ են և անհիմն:

11. — էջ 41 և ծնթ. 69. — Հ. Ակինեան, Կորինէի բնագրին հաստուածները ըստ կամա տեղափոխելէ վերջ, աղուաներէն, մանաւանդ գոթերէն լեզուի ալթուրներին շուրջ նոր նոր և հիւնալի բաներ կը պատ-մէ, իբրև աղբիւր ունենալով իր ենթա-գրութեանց տուպար կ'է միջնագրեան պահպանակ մը:

12. — էջ 46 տող 48. — «զհամագու-նակն» բառը, որ բնագրին մէջ առնուած է, ընդունելի չէ. քանի որ ձեռագրական տուեալները աւելի հաւանական կը ցուցնեն «հանգոյն նմին» կամ «հանգոյն նմին» ա-սացուածքը: Հմմտ. Կորինի կողմէ նախա-պէս գործածուած «հանգոյն սմին» բացա-տրութիւնն ալ (Գ. Ֆետգլեան, էջ 11, տող 160):

13. — էջ 48. — «աբիւնագիրս» ածա-կանը բնագրէն ներս առնելու համար, ըստ մեղի, անբաւարար է երկու ձառընտիրնե-րու վկայութիւնը: Կ'արժէ դիտել որ այդ բառը չունի նշէ, իսկ Ազաթանգեղոսի մէջ «մուրհակս անիրաւութեան» բացատրու-թեան փոխարէն կ'երեւի «մուրհակս անիրա-ւագիրս», որ հասկնալի է ինքնին: Աբիւ-նագիրս կրնայ վրիպակաւ ծագած ըլլալ «անիրաւագիրս»էն:

14. — էջ 49. — «ծակախիթ» բառին տեղ գրուած «ծառախիթ»ը նուազ հիմնա-ւորուած է և հետեւաբար իրաւունք չունէր բնագրին բնիկ բառին տեղը բռնագրաւելու:

15. — էջ 63 տող 83. — Կորինի բնա-գրին հարազատ վահան անունը Հ. Ակինեան անիրաւօրէն կը փոխէ և կ'ընէ վաւա-րապաշտ և կը յայտարարէ «ուղղեցին»:

(Հմտ. Ե. Օսեան, Ընկ. Նամականի, էջ 3, «Երևան»)։ Կորիւն, պատմելէ յետոյ երկու մեծ սուրբերու՝ Սահակի և Մաշտոցի յաջորդական մահերը, կը յայտնէ թէ իբրեւ վերակացու և տեղապահ կարգուեցան Յովսէփ և Յովհան. և ապա կ'աւելցնէ նաեւ որ բարեացապարտն Վահան ալ, Ամատունի Հազարապետը, փութով մանունն օգնութեան կը հասնէր։ Այս շատ բնական և անհրաժեշտ տեղեկութեան փոխարէն Հ. Ակիւնեան կը ստիպէ Կորիւնը որ յանկարծ երեսուն տարի ետ երթայ և Վռամշապուհի մահը յիշէ, զօհանցնելու համար իր բնագիրը «վերականգնող» Գերարդիւնի Հայրը։ Ազաւթանգեղոսի մէջ Վահանի տեղ Տրդատ զրուած ըլլալը բաւական չէ հետեցնելու համար թէ Կորիւնի մէջ Վռամշապուհի զրուած էր։ Սպասելի է որ Վահանի մասին խօսող այս հատուածն ալ իր ներկայ տեղէն կորցուելով փոխադրուի այլուր, որպէսզի Կորիւնի բնագիրը քիչ մը ևս «վերականգնուի»։

Այս նկատողութիւնները հազիւ մէկ տասներորդը կը ներկայացնեն Հ. Ակիւնեանի սոյն գործին մէջ ազատ համարձակ վիստացող «ուղղում»ներուն և «վերականգնում»ներուն։ Մանր սրբագրութիւններ կան ի հարկէ, որոնք սակայն կ'անշքանան խոշոր սխալներու ստուերին տակ։ Բազմաթիւ հատուածներ տեղափոխուած են անհիմն և անընդունելի ենթադրութիւններով, և մեր ձեռքը տրուած է Կորիւնի «բնագիր» մը, որ յոյժ կասկածելի է և յայտնապէս չինքնուրուագիւմը։

Բնաւ զարմանալի չէ որ, Ազաւթանգեղոսի, Փաւստոսի, Խորենացիի, Փարպեցիի և Եղիշէի յօշոտումէն յետոյ, Կորիւնի չքնադ մատանն ալ ենթարկուէր բզբտումի փորձի մը։

Հայ-բանասէրէ մը պիտի պահանջուէր քիչ մը աւելի լուրջ և խղճամիտ ըլլալ մեր հին բնագիրները ձեռնելու ժամանակ։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒՎԱԿԱՆ

ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻԻՆԸ

Համաճարապի Թրիմագիրքը-ին հրատարակութեան հոգի, ի յոյս կ'ընծայենք Հոգեւոր Տ. Անուշաւան Արք. Զղբանեանի ուրիշ մեկ երկասիրութեամբ Գիլգամեշի Դիւցազնագրութիւնը։

Կը յուսանք որ ասիկ հոգ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արք.՝ ասելի հաւաքական գործերով մե՛ր շահաւորական գրականութեան վրայ ետ և կարճատեւ յաւելումներ ընէ։

ԽՄԲ.

ՓՈՒՆԱՆ ՅԱՌԱՋԱՐԱՆԻ

Տիգրիս-Եփրատեան հովիտէն կապուած իմացական թողունէն, Դիւցազնի Դիւցազնագրութիւնը՝ Բաբելական այս Ոգիսականը, գրական գլուխ-գործոցի մը արժանիքները կը ներառի՝ փոքիւր տողերուն մէջ, ուրիշ առաւելութիւններու աւելումներ՝ գիցարանական առատ մթերք, բաղդատական կրօններու սատարող ատաղձ, ջրհեղեղի հուշակաւոր զրոյց, մահուան ըսկեպտիկ փիլիսոփայութիւն, և յաւերժ յիշատակ մը կերտելու կրօնը մարմանը, անարեւելի մահերգութեան մը հեծեմանքը կ'ողբայ Դիւցազնի Դիւցազնագրութիւնը առաւելաբար։ Մեր թարգմանութիւնը կատարուած է ուղղակի բեւեռագիր բնագրէն։ R. Campbell Thompsonի, *The Epic of Gilgamesh, Oxford, 1930*, արգիւզոյն կոթողական հրատարակութենէն. չեն տեսնուած նաեւ նորագիւտ արձանագրութիւնները։

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՏԱԽՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԴԻԻՑԸ

Այս դիւցազնագրութեան նիւթընէն ստուար քանակը՝ լոյսի բերուեցաւ նորուստութեան տաճարին և Ասորբանիպար-քայի բազմահատոր մատենադարանին աւերակոյտներէն, վերջին գարու կէսերուն։

A. H. Layard-ի, H. Rassam-ի, և G. Smith-ի, ժրջան պեղումներուն իրրեւ արդիւնքը, իրաւաստիւ թժափ մը արգարեւ, նոր բեկորներու ապահովումը: Այս դարու շեմին, Սիպարի՝ այժմու Արու-իւսաքայի միացորդներէն, տասներորդ տախտակի հին բարեկան բնագրէն բեկոր մը, ստացաւ B. Meissner վաճառականէ մը. երկրորդ տախտակի հին բարեկան բնագիրը պարունակող տախտակ մը ապահովեց Pennsylvania-յ համալսարանը 1914ին, հնավաճառէ մը, Pennsylvania-յ համալսարանին բեկորը ամբողջացուեցաւ Yale համալսարանի կողմէ, գրեթէ նոյն շրջանին, հին բարեկան բնագրով մը երրորդ տախտակի, վերոյիշեալ հնավաճառէն, 1914էն առաջ, Աշուրի մէջ գերեզմանները արտահողեցին ասուրական հրատարակութիւնը վեցերորդ տախտակին: Nippur, Kish, և Ur քաղաքներու ընդերքներէն լոյս տպուեցաւ սումերական բնագրերու ստուար թիւ մը, Գիլգամէշի գիւցաղներգութիւնը ջրափող. հակիրճ համապատկերը այս գիւտերուն կ'ամբողջացուէր հիտիտ և կարգ մը Խուրթի թարգմանութիւններու նպաստովը, Հիտիտներու մայրաքաղաք՝ Boghazkeui-ի հողակցութիւնը: The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels, by Alexander Heidel, Chicago, Illinois, էջ 1-2:

ԳԻԼԳԱՄԵՍԵՐԳԻԿԵԱՆ ՀՅՈՒՍ

ԳԻԼԳԱՄԵՍԵՐ

Ջգացական հոգեվիճակի զգալի տիրապետում մը կը բնութագրէ նախնականի տիպար՝ Գիլգամէշը տրամաբանութեան յամբարք մը և ստորգ դատում. կը փոխանակուի զգացումներու փութկոտ ու տարտամ վճիռովը: Բնութիւնը, մարդը, սէրը, բարեկամութիւնը, արկածախնդրութիւնը, մահը կը կազմեն իր ապրումներուն ծիրը. զգացումներու գոյն է զանոնք կենսաւորողը, խորագննին իմացականութեան նուազուն սեւեռումի մը առնթներ: Ջայրոյթը, սարսափը, կայծակնային ուժգնութեամբ կը փոթորկնեն զինքը իր խորունկէն. իսկական նախնականի դիմագիծը կը պատկերացնէ Գիլգամէշը:

Պատմական անձնաւորութեան մը վաւերականութիւնէն զուրկ է Գիլգամէշ-ան-

հատը. Ուրուք քաղաքի տաշլին հարստութեան կ'անդամակցի Գիլգամէշ, սումերական արքայացանկին համաձայն, հարիւր քսան վեց իշխանութեան տարիներու տաւրածով մը: Առասպելական հերոսի մը վրայանութեամբ լիբնորոշուի Գիլգամէշը. իրական արքայ մըն է սոն, աստուածացած: Նախքան Բիւստոս երրորդ հաղաւթական, Ուրի երրորդ արքայացեղին և Ակատէի բազմաթիւ թագաւորներուն աստուածացումը, կը հիմնաւորէ ստոյգ գոյութիւնը Գիլգամէշ արքային, L'Epopée de Gilgamesh, Dr. G. Conteneau, Paris, 1939, էջ 207:

Գիլգամէշ կը կերտէ իր անձին անշէջ համբաւ մը, Ուրուք քաղաքի պարսպին բարձրացումը, որ Անամի սումերական արձանագրութեան մէջ «հին գործն է Գիլգամէշի» ներդրոյն կ'արժանանայ: Նինսուն դիցուն հին կը ստանձնէ անոր մայրութիւնը, մինչ Լուգալբանդայ աստուածը անոր հայրուրութիւնը. այս վերջինը, իր առարկելի նկարագրով, տեղի կուտայ անծանօթ մահականացուի մը, որ կը դիմագծուի սումերական արքայացանկին մէջ, իբրեւ «աւագ քահանան Գուլլապի» ստորաբաժնին Ուրուք քաղաքի, The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels, by Alexander Heidel, Chicago, Illinois, 1946, էջ 4:

Հրաշապատումներու պատմութեան մէջ չէ մերկացուած Գիլգամէշի համատարած հռչակը. ուշադրաւ նմոյշ մը կ'ընծայէ Claudius Aelianus, իր De Natura Animalium երկին մէջ, XII, 21. — «Երբ Սէուէսօրոս իշխեց բարեկացիներու վրայ, քաղաքացիները՝ ըսին թէ, զաւակը որ պիտի ծնէր անոր զուսարէն պիտի կորզէր թագաւորութիւնը իր մեծ հօրմէն. ասոր վրայ, ան վրդոված էր, և զայն զուարճախօսութեամբ արտայայտելու համար, Ագրիտիոս մը՝ (Արկոսի արքան) հայրը Դանաէի, արուն շուրջ նամօրինակ զրոյց մը հիւսնելու կը թուի յոյն գրականութիւնը՝ հանդիսացաւ աղջկան. քանզի կը հսկէր (անոր) շատ մտերմաբար. սակայն, առանց իր գիտութեան, որովհետեւ ճակատագիրը աւելի հնարկմաց էր քան բարեկացին, մահկանմարդը դարձաւ մայր անշան մարդէ մը, ու ծնաւ զաւակ մը. (իւր) պահակները, արքայի երկիւղէն, զայն նետեցին վերնաբերդէն. վառելի հոն էր որ բանաբերուած

էր կանխապէս յիշեալ օրիորդը. քայքայ արծիւ մը շուտով նշմարեց անկումը մանուկին, և նախ քան որ երախտան խորտակուէր գետնին վրայ, առաւ իր ներքեւ ու դրաւ (զայն իր) կուտակին վրայ, և տարաւ մրգատան մը, դրաւ (զայն) վար ամենայն զգուշութեամբ. խնամակալը վայրին, տեսնելով գեղանի մանուկը, սիրեց զայն և մեծցուց. Գիլգամէս կոչուեցաւ ան, և թագաւորեց բարեկամներու վրայ: Գիլգամէսին անունը՝ Pa-gish-bil-ga «Նախահայր» կը նշանակէ աքքատական բնագրերու մէջ. ^dGish-bil-gin-mes, ^dGish-bil-ga-mesh, ^dGish, Հիտիտերէնի մէջ ^dGish-ga-mash, կամ ^dGish-gim-mash, Պոուրթ արձանագրութիւններու մէջ ^dGal-ga-mi-shaul, ասուրական շրջանէն ^dGish-gin-mash, յետ-ասուրական Գիլգամէս: Thorkild Jacobsen, The Sumerian King List, Chicago, Illinois, 1939, էջ 89-90:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱԽՏԱԿ

Հակիրճ նախաշաւիղ մը կ'ուրուագծէ արարքներն ու վիշտերը գիւցգիւնեղութեան հերոս՝ Գիլգամէսին՝ օրը՝ տեսաւ աւմէն ինչ [մինչեւ եզր]երը երկրի, [ան որ ամէն ինչ] զիտցաւ [եւ քննեց] ամէն ինչ, տեսաւ ան խորհուրդը եւ [քողագեղծեց] թաքունը, տեղեկութիւն բերաւ նախաջընհեղեղեան (շրջանէն), հեռաւոր ուղեւորութիւն մը կատարեց, յղանցաւ եւ [խոնջեցաւ], [իր] տաժանքն համայն, քարկոթողի մը վրայ [գորշ]մեց, շինել տուաւ շրջապատը ցանկապատեալ Ուրուքի:

Այս խտացեալ ներածականին կը յաջորդէ հերոսին պատմութիւնը. Ուրուք քաղաքէ քաղաք ան. իր հպատակները՝ աբու և էպ անողորմաբար քաղաքի պարխապներուն բարձրացումովը կը հիւծէ՝ «Գիլգամէս չի ձգէր իր սիրահարին», դուստրը մարտիկի, ամուսինը աղնուականի, Աստուածները կը լսեն անմեղ արեւունջները հարստահարուող հողիներուն, որոնք կ'ազերսեն մարդկութեան արարչունի՝ Աբու-

րուշէն, Գիլգամէսին մրցակից մը ստեղծել, սուռլիսին կեդրոնացումը իր անձրագիր, կեղեքիչ գործունէութենէն վրիպեցնելու երկրորդի մը՝ Ներկայութեամբ, որպէսզի «Ուրուք հանդարտի»:

Գիլգամէսին կը ձեւաւորէ կառով սպասուած տնէն — էնքիտու կը կոչուի ան՝ տիպարը նախնական մարդու, մարմնացումը բխտ ուժի, որուն ճամբարինն է [թա]ւարծի, հերն իր գիւտուն հանգոյն կնոջ մը, հունտի պէս խիտ առ խիտ կ'աճին խոպու պիքներն իր մազին, ոչ մարգ, ոչ երկիր գետէ, վիթերու առնթներ դաւարիք կ'ուտէ, պաճարներու հետ կը փութայ գուռ, անասուններու հետ իր սիրտը կը բերկրի շուտով:

Պաշարած իր հաւատարիմ ոգին, անբաղաժի կը դարձնէ զինքը որսորդներուն, որովհետեւ ճիշդուցած է ան, անոնց փորած փոսերը, խլած անոնց լարած թակարդները, պրծել տուած անոնց ձեռքերէն իր պաճաբը: Ատեղութեան մղձաւանջէն բռնկուած անոնցմէ մին, զրպարտութեան չարախիղ մաղձը կը հեղու անոր հասցէին՝ իր հօր, ապա Գիլգամէսին. վերջին երկուքը կը հրահանգեն որսորդին, պերճաղիծի մը հրապոյրներով որդագլխի պարզասիրտ էնքիտուն, և զայն հեռացնել իր կեանքը իմաստաստուող անբաժնի մասնիկ՝ իր այնքան գուրգուրալից հօտէն. ծրարիքը կը յաջողի, աղիքը իր շուտափոյժ նուաճումէն չմոռած, կը համոզէ զայն «ցանկապատեալ Ուրուքը» առաջնորդել, Գիլգամէսին մօտ, որ նախատեսած էր անոր գալուստը, երկու երազներով:

էնքիտուի տեղափոխումը արձակադաշտն դէպի քաղաք, կը խորհրդանշէ նախնական մարդուն մերձեցումը քաղաքակրթութեան կնոջ միջոցաւ, երբ այս վերջինը կը հրաւիրէ ինչպէս կը գեղեցիկ տեսնուենքու հետ, արձակադաշտի վրայ, ե՛կ, առաջնորդած քեզ ցանկապատեալ Ուրուքը, անաբատ տաճարը, ընակարանը Անուի և Իշտարի, ուր Գիլգամէսն է գործութեամբ անթերի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

էնքիտուի խոպան հոգին, «սովոր էր գիւղ կաթը վայրի անասուններու», զորմանքով դիտեց իր առջեւ գործած հացը,

որովհետև «չէր ուսուցուած ան, թէ հացը ուտելու համար էր, և ըմպելիքը խմելու»։ Անծայրածիր տափաստաններու վրայ հասակ առած բնութեան այս սիրելի զաւակը, հրաժեշտ կուտայ իր մօտիկ անցեալին, նոր կեանքի մը հեռանկարովը վարանոթ, որուն փորձառութիւնը կը ներշնչէ։ Իր ազատատենչ և անասնական անփոխութեան վարժ խառնուածքը դժկամակութեամբ կը գիմարէ իր առաջ ակօսուող ուղին։ Աղիւնը կը շեշտէ իր քաղաքակրթիչ դերը, պարտադրելով անոր՝ «կէր հացը, ո՞վ էնքիտու, պայմանն է ան կեանքի, խմէ՛ր մը պելիքը, սովորոյթն է ան՝ երկրին»։ Էնքիտու կերպու հացը, մինչև յազուրդ, խմեց եօթը սկահ ըմպելիք, խայտաջ իր սիրտը, դէմքն իր պայծառացաւ, օծուեցաւ իւզով, ու նմանեցաւ մարդու»։ Պերճաղիւնը և էնքիտուն Ուրուք կ'ուղղուին։ Խրախճանքի մէջ կը շուալայի քաղաքը։ Ամբոխը հետաքըքըր՝ էնքիտունի տխրանեան ուժի աւանդուեցեան շուրջ։ «Աղգակնութեան տան» մուտքին, կը հանդիպին իրարու Գիւզամէշն ու էնքիտուն առաջին անգամ, վայրը ուր գիշերային խնձուքը Գիւզամէշի պիտի սարքուէր։ Էնքիտու, ընդլզած սացոփ կեանքի դարչանքէն «կը փակէ մուտքը իր ոտքով, ու չի թոյլատրեր Գիւզամէշին տնիկու»։ Վրիժառու զգացումները կը շարժին ու «կը ընձամարտին իրարու հետ, պոռուելով ցուրիբու նման, կը փըշրեն դրանդիքը»։ Յաղթութեան դափնին կը պսակէ Գիւզամէշի ճակատը։ Նախանձի տրտմեցնող մաղձը կը փոխանակուի հիասցումով, իր մրցակցի ուժի գերակշռութենէն առթուած։ Այս սքանչւցման ընթացքին, կը սերմանուի բարեկամութիւն մը, որ կ'ուռնանայ օրէ օր անկեղծ զգացումներու աւելով, դժբախտաբար կ'արմատախլուի ան, անակնկալ մահովը էնքիտունի։

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

«Յաւերժական յիշատակ մը» կտակելու մարմաջը, կը գրգռէ Գիւզամէշի արկածախնդրական ոգին։ Տարամբժօրէն չի գտնէր իր փառասիրութիւնը։ Ծրագրելը կը պարզէ իր բարեկամ՝ էնքիտունին։ — Սպաննի էնլիլ աստուծոյ կողմէ սահմանուած ճիւղա-նումբաբան՝ դէտը հեռաւոր մայրիկներու

անտառին սորուն գոչիւնն է սրտաւմ-հեղեղ, բերանն է հուր, շունչ է մահ, հզօր է ան, չի ննջէր երբեք»։ Սարսափը կը կրծէ էնքիտունի սիրտը, կը տատամսի, սակայն սիրոյ անքակտելի շղթան, կը ստիպէ իր մասնակցութիւնը Գիւզամէշի կողքին։ Պաշտպանութեան միջոցները կը կայանան «թուրերէ, տապարներէ»։ Քաղաքի ծնրակոյտին յոռետես խրատականները չեն կանցներ իր հաւատաւոր վազը, անմահ անուն մը կերտելու ետին։ Ապա, Գիւզամէշ կը հայցէ Շամաշ աստուծոյ անոր հոգանին։ Աղօթքին կը յաջողէ, լաւատես մաղթանքներու յորձանք մը երեցներու և էնքիտունի կողմէ, «թող քու աչքերը տեսնեն, ինչ որ քու բերանն է արտաբերած, թող Շամաշ բանայ քեզ փակուած ուղին, խորտակէ լեռը քու քայլերուն առաջ», էնքիտուն՝ կ'ուխտէ հետեւիլ Գիւզամէշին անասնման նուիրումով։ Գիւզամէշի մօր՝ Նին—Սունի պաղատանքները Շամաշի ուղղուած, իր սրբուոյն ճանաչող ուղեւորութեան շուրջ, կը մելամաղձօտեն ճակատագրական երթը։

ՁՈՐՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

Հեռաւոր ճամբորդութեան մը տաժանքէն յոգնաբեկ, հիասքանչ ու երբեմն երկչոտ նայուածքներ կ'ուղղեն Գիւզամէշն ու էնքիտուն պատկառազգու անտառին մայրիկներու։

ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ԱԲՂ. ԶԴՋԱՆԵԱՆՆ
(Շարունակիլի 1)

ԶԻՍ ՑԱԻՑՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

Անոնք որ զիս ցաւցուցին որքան շատ եմ հիմա, Տէ՛ր,
Որոնք գիտեն վիշտին հետ քիչ մ'ալ շնորհ ինձ՝ զրիւր,
Թէ ոչ վիշտիս, շնորհիւդ պէտք չէի՞նք գէթ խընայել:

Կը նայիմ մերթ սիրէս ներս, աւերակ շան մ'է հանգոյն,
Ինչ ամայի, ով Աստուած, երեւոյցներու շնորհներս,
Բայց անկիւն մը, հիմա հոն, Ծիծեռնակ մ'է շինել բոյն:

Անոնք որ զիս ցաւցուցին, կ'ուզեմ ամէնքն ալ գիտնան,
Թէ ամէն մէկ հարուածին կամս աւելի կ'ամրանայ,
Թէ քարմ ուծեր կը բքիին հոգիիս մէջ կը շատնան:

Թ'աւերակին տեղն հիմա ես կը շինեմ **ՏՈՒՆ ՄԷ ՆՈՐ**,
Ու գեղեցիկ աւելի եւ աւելի ալ տկուն,
Պարսպներով բարձր ու հաստ պիտի պատեմ շուրջբոլոր:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

*
* *

Թող հըպի Մոգական Գաւազանն,
Կերպարանքն իր փոխէ ամէն բան,
Տանարի վերածուի մեր աշխարհն,
Ահեղ ըլլայ ջահն իր պայծառ;
Ծաղիկները՝ մանրիկ խընկաման,
Երգէ հովն ալ մեղմիկ շարական...

.....

Քերթողի հոգին լար մը ըլլայ
Միջոցին մէջ անվերջ թրթրոյ,
Չանգերու մեղանոյց դողանջէն
Կարօտի եւ սիրոյ մը մոլունջէն...

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՀՈԳԻՆԵՐՈՒՆ ՄԵՆԱԻՈՐ

Դոյներ մութ, ջրդանցներ շրջրբում,
Կռոյթին մէջէն զուսպ քայլերուն...
Հոգիներ ստուերոս, բեկբեկուն:

Նայուածներ չբացուած արեւին
Ձերմութեան, շողերուն դէմ անոր...
Հոգիներ՝ մարդոց մէջ մեմաւոր:

Ձեւերուն մէջ շնորհ, մեղեդի,
Արցունքէն քաղցրացած աչուրներ,
Միշտ սրտում, միշտ աղուոր, միշտ քարի:

Հոգիներ, ծովեր մեծ անեզերք,
Խարըսխել ուր՝ ոչ ոք կարենայ
Պիտի նաւն հոգիին իր լուսեղ:

Անբառամ, խումկի համ հոգիներ,
Ուր խաչին վրայ անձայն, վիրաւոր,
Կը մեռնի Աստուած քիչ մ'ամէն օր:

1947

Վ.Ա.ՀՐԱՄ. ՄԱՎԵԱՆ

Զ Կ Ն Կ ՈՒ Լ Ը

Իբր զքօսանք՝ նաւազներն, յաճախ իրենց հետ կ'աւնեն
Զկնկուլներ, ծովերու հսկայական թռչուններ,
Որ յուլօրէն կը դիտեն, որպէս ճամբու ծոյլ ընկեր,
Նաւուն սահիլն՝ աղեհամ անդունդներու վրայէն:

Հազիւ գետին ոտք դրած՝ այս արքաներն երկնքին,
Անհարակ ու ամչկոտ, իրենց ներմակ, վեհաւում
Թեւերը վար կը կախեն երեսոյքով մը խեղճուկ,
Թխակներու նպէս անպէտ՝ կայուն նաւու մը կողքին:

Ինչ ապիկար ու թոյլ է այս ճամբորդը թեւաւոր,
Ինք՝ ասեմօք այնքան պերճ, հիմա Տգեղ ծաղիկի...:
Մէկը՝ անոր կըտուցին ծխափողով կը դըպի,
Ուրիշ մը՝ կաղ, կը կապկէ եթեքանեմն այս անգօր:

Բանաստեղծը նըման է այս իշխանին օգաչու՝
Մրրիկներու բարեկամ, աղեղներու դէմ անխոց.
Երկրի վըրայ ախորեալ, հայնուչներու մէջ մարդոց,
Իր թեւերը հսկայի՝ կ'արգիլեն զինք քալելու:

ՇԱՌԼ ՊՈՏԼԷՌ

Թրգմ. Յ. Ա.

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՌՈՄԱՆՈՒԶՄ

Ինչպէս կը տեսնէք, քննադատը երբ փորձէ թողուլ իրողութեանց դաշտը եւ զառածիլ տեսական կարելիութեանց արձակութիւնները դէպի, կ'ըսէ խնդրական թէեւ ոչ անկարելի բաներ։ Եղջիրուաքա՞ղ՝ այս ամէնը։ Դրեթէ, երբ ուզենք տեսնել Թէրզեանի մը, Նար-Պէյի մը, Եղիշէի մը մէջ, Բայց Պետրոս Դուրեան մը մեզ Պը պաշտպանէ մեր շեղումներուն ալ մէջը։ Ուզենք չուզենք, պարտաւոր ենք բացատրել մեր զոյուքեան միջքը։ Հարկը տարի առաջ անիկա անունն ունէր մեր կրօնքին որով զբանաւոր անցանք դարերը մեր գլխութեան հասնելու համար հոս, ժամանակներու սեմին ուր այդ միջք կերպարանքն է առած գրական մեր հայտարարութեանց։ Զեղչեցէք անհիթթիին բաժինը այդ փառասիրանքներէն, աշխարհը մեր ստեղծատով ողորդած ըլլալու աւելորդ յաւակնութիւնները։ Դրէք այս ժողովուրդը խորը իր հողին, հոգեզէն գրութիւններուն, ամուր ու ինքնահաճ, իր հոգեկան գրութեան հաւատարիմ։ Ու յետոյ կըսեցէք բազմադարեան անոր արտայայտութիւնները։ Մանաւանդ ձեր վերելումը մի մասնաւորութեւ ձեր մօտիկ, գրեթէ անմիջական անցեալով — Ի՞նչ է ի վերջոյ հասակը արեւմտահայ գրականութեան բաղդատուած հայ գրականութեան հասակին — ու տարածեցէ՞ք զայն համայնական լինելութեան մարդոց խումբի մը որ երկրամաս մըն էր բռնէր, գրեւ պատմութեան պատկանելէն առաջ, և։ Զէքիա՞ն է ո՞ւր երազ՝ հայոց պատմութիւնը, նոյնիսկ գիրքէն վերջը։ Բայց հոն է դարձեալ այս ժողովուրդը։ Ու անցէք մեր դարերէն, միշտ առանց յաւակնութեան։ Մի կենաք անգոյ փառքերու մոխիրները խառնելու, ինչպէս իրաւ ծաղիկներն ալ արհամարհելու, այդ հոգեւոր երեսին։ Մանաւանդ իրաւ զգացէք ձեր ժողովուրդը։ Հաւանական է որ տառապի՞ք խորունկ հակասութեանց ճնշումին տակ ու

անդարմանելի անբաւարարութեանց, պահասներուն փաստին դիմաց։ Բայց մի վերածէ՞ք ատիկա գրութեան ուր հաշիւն ձեր արժանիքները։ Կրնայ ըլլալ որ չհասկնաք իր հրաժշտութիւնը, իրաւ թիւում սակայն, որ սիրտ առնող, տարօրէն պայծառ զլգանք մըն է։ Փաթթող ու զովարար, կրակին մէջէն իսկ ստեղծելով ներքին յագեցումը, ու այնքան քիչ յիշեցնող կշռոյթը մեր հողերուն, մեր լեռներուն, կտոր կտոր բզկտուած, բնականէն յարգարուն դէպի բազմամակարդակ արտայայտութիւն բայց մնալով միաժամակարգակ յօրինուածք մը։ Ինչո՞ւ։ Զենք կրնար ճիշդ պատասխաններ գտնել։ Կրնայ ըլլալ որ չհասկնաք իր մատենագրութիւնը (գրականութեան հին ու սխալ անունն է ասիկա), որ փայլն ու մերկութիւնը, առատութիւնն ու ժլատութիւնը, զուսպն ու քնքուշը իրարու հետ կը մրցին ու կը պատմեն դժուար կեանքը դժուար ժողովուրդի մը։ Կրնայ ըլլալ որ չհասկնաք իր հոգին, շտեմարան՝ այնքան անուշ ու սե բաներու։ Բայց այդ հակասութեանց դուրսին իսկ պիտի բարեբարէք ի հաշիւ հասկացողութեան մը որ ձեր պատմութիւնն է, իր նմանը չունեցող, — հանգէսը ահաւոր, կործանարար հակասութիւններուն ու նոյնքան սրտառու, վճռական ելոյթներու։

Մտադրած էի մեր ռոմանթիկ մը բազմատեսական չկանչել օտարներու մօտ այնքան խորունկ հետեանքներու հանող գրական համանուն շարժումին հետ։ Կ'ընդունիմ սակայն որ անիկա որոշ մասերու մէջ, դաշտաւորներէն։ Բայց ըսի՞թէ մեզի համար անիկա գրական դպրոց մը չէր եղած։ Զե՞մ դառնար ետ, կրկին հանգիտութիւններ արժեքներու։ Կուտամ քանի մը էջ, շարժում մին օտար նկարագիրներէն ամենէն կարկառուններէն ու ասոնց մեր մէջ զգեցած կերպարանքին։

11) — Եւրոպական ռոմանթիկ մը օրինակեալն աւստրալիք (Գաղիացիք կ'ըսեն բնագոյնեցական արտուր) ծաւալումն է արուեստէն ներս։ Ժէ. դարուն գրիւը մտածել է, տրամաբանել, կազմակերպել խօսքը։ ԺԹ. դարուն գրիւը ապրիլ է, այս բառին ետին դնելով առաւելեալ աստիճանով մը զգայութիւններուն հանդէսը, մարդ կեն

դանիին նոյնքան տխրական տագնապները որոնք մինչև երկինք ու մինչև դժոխք կ'երկարեն իրենց պաղտաները: Տակաւին, միտա այդ դարուն, գրելը՝ իր ընդերկրեայ դժոխքը ոսկեզօծել, ու այդ արարքը իր կարգին բարձրացնել արուեստի գոստկան գերին: Ու երգել՝ մահն ու անմահութիւնը, կիրքն ու երազանքը: Պատկերներու վըստակի մեր ճակատագրին առեղծուածը (հասկա մտածելով լուծուսին): Ու բոլոր գոյները, Ու բոլոր ձայները, Ու բոլոր թռիչքները, Ասիական արուեստէն ուղեւն էր գրիթէ անկարելին: Ահա թէ ինչու օտար միմ ռոմանթիքները մեզ յուզեցին բայց պաղեցան այնքան արագ: Մեր մօտ պարագան ունի մեր ճակատագրին յատուկ ալ կողմերը: Նապոլեոնի մէջ անշուշտ կայ երկխմ մը, իսկ բաւական տարբեր անկէ էր պատկի պտղով մարդոց հոգիներէն ներս: Մեր իմաստութիւնը, Լոսի կ'ուզէ՞մ՝ աշխարհը ընդունելու մեր առհասական արամադրութիւնը: — Մեր ռոմանթիզմը մեզի ներկայ մը չառաջարկեց, այնքան մեր անցեալին պաշտամունքը մեզ կ'ընկուզէր իր առջին մէջ: Գիտէ՞ք դուք քանի մը իրենները ուր մեր ժողովուրդին քանի մը հիմնական նկարագիրները կը պարզուին մեր գրողներուն աշխարհէն ներս: Հայրենապաշտութիւնը մէկն է անոնցմէ: Երկամաքադոնքիւնը մէկ ուրիշը: Մելամադանք երազանք՝ ուրիշ երանգ մը: Յաւին հանգիստ արիւնքիւն մը դարձեալ կրնամ յիշել, Բայց մեզի չեկան, օրինակի համար ոչ Համաթին մը (Իսաշահիւնը, Մարտիրոս-Յիւնիսը), ոչ Հիւսի (Հայե-ցադոնքիւն, Արեւիկեան), ոչ ալ մանաւանդ Ալֆրէտ տը վինի (Համապաշտութիւնը), Բոլոր այս գիրքերուն ետին ռոմանթիզմը ծանր լըլուծութիւններ, բուն տագնապներ է հետապնդած: Տերուէն, Տերուէն: Կը զրկեմ ձեզ այդ գիրքերուն որպէսզի գիտակցիք մեր բացարձակ վրիպանքին: Ալիւան, Շաթապրիանի գերեզմանին առջև կը մօտենայ տագնապին ու . . . սաղմոս քաղելով կը քաշուի իր պարտքերուն: Պէշիկթաշլեան կեանքին ու մահուան դաշնաւորումը կ'երազէ բայց կեանքէն վերջը մարդկօրէն, Վոսթրի ամուսնեցիներուն վրայ նորէն ապրելուն միամտութիւնը միայն ունի մեզ առաջարկելու երբ կը ձգէ իր «կոյսը» (գերեզմանը) ու կուգայ պարտեցնելու մէջ

իր սիրունին ուրիշներու հետ գտնելու: Դուրեան կը փորձէ իր նամակներուն մէջ ապրիլ մահէն անցին (իր քերթումներէն ոմանք ալ նոյն մտայնութիւնը կը թելագործէ ինչպէս (Իմ Մահը, Յաշտը) բայց կը մնայ սողին:

Բ) — Մեր ռոմանթիզմը չէ տառապած գոյնի, ձայնի, փոխաբերութեան թելադրականութեան միմ կիրքերով: Գրաբարեան տաղածափութիւնը լեզուական փորձարկութիւն մը ինչպէս՝ տիրած է մեր հրապարակին: 1870ին Դուրեանին տաղերը հասարակաց շատ թեթիւ բարեխառնութեան մը անդրադարձը կը մատնեն, որոնք մեզքը կը կազմեն հանճարի պատանիին: Պէշիկթաշլեան ժողովուրդը, դարէն յապաղած եղբերակ մըն է, Մեր ստանաւորին վրայ մեր հատատաւ նորոգումը գործն է առաւելագէ Պ. Դուրեանին որ այդ արդիւնքին համար հանգանակի մը չապաստակեց: Մեր ռոմանթիք օտարութիւնը, Պէշիկթաշլեանին coupe-երուն մէջ: Կրտսեր Ռոմանթիքները արդէն շարժուածքն ունուն միայն առած են ին թորելի թէ օտար ռոմանթիզմին մէջ ստանաւոր կշռութիւն, coupe-ին նորոգումը առաջին գիծի մտադրութիւն մը կը կազմէր:

Գ) — Հոս կը թելադրեմ ինչ որ օտար ռոմանթիզմին համապարփակ մէկ որակումը իրեն, անցած է գրականութեան պատմութեան, — դարուն հիւանդութիւնը, ցաւը, Գաղիացիներէն le mal du siècle անուանուած: Դրէք դատականութեան մաշած փառասիրութիւնները և իրենց մոխրը, Քրանսակի յեղափոխութեան առթած ծանր տագնաւը, նոր եւրօստոց ընկերային երաշխապետութեան սպառնալիքը, արթնցող ազգայնականութեան կիրքը (սրունց մէկն է մեր Ջարթօնը) ու այս ամենուն ստեղծած ներդաշնակութիւնը հոգիին ինչպէս մաքրելու վրայ: Եւրօպական ռոմանթիզմը այս յոշնութիւնը կարծեց դիմաւորել անցեալին մէջ ապաստան որոնելով: Մեզի համար գիտէ՞ք թէ ինչ կը նշանակէր այդ անցեալստոյ փախուստը: Մենք գրական յոյժութիւն մը չունէինք որմէ ազատելու համար գիմէինք արուեստին: Դարուն ցաւը մեր մէջ, շատ ուշ, Իրապաշտներու օրերուն:

պիտի օտնէ գրական նկարագիր մը բայց բոլորովին տարբեր աղբյուրներու ծնունդ։ Այդ ցաւը Թուրքիին ցաւն է, զոր երեք չորս դար ճակատադիր մը իբրեւ արժեւորեցինք և որ, իր այդ հանգամանքէն պիտի ելլէր դուրս, դառնալու համար հզօրագոյն տոռաման մեր պատմութեան։ Անկախութեան եւ րազը այդ ցաւը շարունակ պատրանք մըն էր։ 1865էն ասդին մեր երկինքը մընցաւ, այս բառին տուէք իր բոլոր հոծութիւնը։ Իմ մանկութեան, մեր արեւը սեւ էր, երբ իրնար մեր հողերուն ու արզիլուած էր մեզի աչք նետել։ Ազգայնականութիւնը — Մխիթարեան, պատմական, անցեալապաշտ — կը վերածուէր մեծատարած կորանքի մը։ Թուրքը մեր մարմիններէն, ստացուածքն էր իշխէր էր մեր հողերին։ 1880ին, մեր երիտասարդ մտաւորականները իբրեւ հակազնեցութիւն չէ որ կ'իրգեն ամենէն տղայական ապրումները (զուտ տեղը չէ որ բանաստեղծութեան զգայարանքէ մը բոլորովին զուրկ ծնած յանգստան մը մեր բանաստեղծութեան ամենէն տիրական անունը կը գառնայ։ Թէրզեան կը հեշտանայ իմացական Պոսի մը և երազայնացած Վեհապիկի մը անվիւս նիւթերուն ետին դառնալով ու գարննիւով իր տաղաչափական մեքենան։ Ու ելիւ մը քանի մը պատկեր չափով կանազարեւոյ իր գիտութիւնը կը վերածէ գրականութեան, այսինքն սերունդին ամենէն խոր տազնապին), ու կը պարզեն շուարուն, աննպատակ սերունդի մը (Իեպի իրապատեցներ) մասլ հանդէսը ուրուն արգիլուած քլար իր սիրական պարսքը, իր ժողովուրդին սպասը։ Ահա թէ ինչու այնքան խեղճ են մեր քերթողները զորս ես կ'անուանեմ կրսեք Ռումանիքներ, այնքան անբաւական՝ մեր վիպողները, այնքան անկնիք՝ մեր մտածողութիւնը որուն զեկը անցած է մեր լրագրողներուն։ Գրաբնութիւնը մեր գրականութեան համար հզօր տազնապ մըն է։ Ու «Իեպի իրապատեցներ» տառապանքը կ'ապրին 1870 մոռնալ չկրնալու, ինչպէս չհաշտուելու 1890 կերպարանող գրական միբոնոլութեան հետ։ Թուրքին ցաւը պիտի չմտար մեր իմացական ընտանիքին չրջանակին։ Անիկա պիտի փոխուէր աւելի ահաւոր իրականութեան, ըստեղծելով ժողովուրդ մը որուն անճիտութիւնը իբրեւ օրականը իշխէր էր ալ ամենէն խոնարհ

ուղեղներուն ալ հասողութեան։ Մեր ումանթիւր մը այսպէս կ'ընկմէր ամենէն սեւ հոսանքին մէջը մեր պատմութեան։

* * *

Երկու սերունդի վաստակը ես ստիպուած եմ տեսնել մեր ռումանթիկվիմ պայծառ կամ ազօտ ստուերին մէջէն։ Հեղինակներու իւրաքանչիւրին հետ մեր ումանթիւր վիզմը պիտի պարզէ մասնակի երանգներ, երեսներ։ Կը զրկեմ ուրեմն ընթերցողը, աւելիին համար, այդ հեղինակներու վերլուծութիւն։ Ու կուտամ արագ ամենէն յատկանշական նուաճումները այդ շարժումին։

Ունիք

Ա) — մէկէ աւելի դիւաններ բանաստեղծ խառնուածքներէ։ Ասոնք գրական գիրքէ կոչելը՝ անբաւական։ Այդ տաղաբաններուն մէջ կեցածները զուգ կը տեսնէք երբ տեսնէք անոնց նուիրուած բաժիններէն ներս։ Ասոնք հայ հոգիին, հայ միտքին, հայ խորհուրդին վրայ թանկագին, մինչև իսկ անփոխարինելի յիշատակարաններ են, մշտական դառն ու պահող իրենց հրապոյրը, սերունդի մը հասակէն շատ աւելի անդին։ Գործնական տաղարանը ազգային մատենան մըն է (զուգ շատ մի արեւ տընաք 1935ի արեւելահայ ելոյթին վրայ այդ պատանիին գործին գէտ։ Աւելի վերջը աւելի հանգարտ մարդեր աւելի իմաստուն, իրաւ խօսքեր ունեցած Արեւմտահայ Բանաստեղծներ հատորին յառաջաբանին մէջ) որ անցած է փորձէն գրեթէ երեք սերունդի։ Պէշիկթաշլեանէն մեզի եկած են անոռանալի ինչպէս անթոռամ քերթուածներ։ Յետոյ, հակառակ լալի, կործանարար զեղծութեան, մինչև Զօպանեան (1885), մեր բանաստեղծութիւնը իրապարծած է քանի մը իրաւ յաջողուածքներ։ Երկու հարիւր տարի վերջը Պէրպէրեանին Լաւրէ պիտի չգտնէ անշուշտ իր չուանցած արժէքը, բայց պիտի պատմէ չրջանէ մը այնքան բան որքան Յովնանեան Սարկուապի (ԺԲ. դար) Սաւրբէր։

Բ) — Քանի մը ծանր, խորունկ զգացումներէ դարձաւ անփոխարինելի վկայութիւններ։ Որքան ալ ծախողանք իբրեւ բանաստեղծութիւն՝ Լաւրէին, ասիկա շատաւ քան մըն է համապարփակ ապրումներու

Մեր ուսման թիվը մը չէր ստեղծած անշուշտ հայրենապաշտութիւնը: Բայց Ալիւանի գործը անով տաքացած, անով կանգուն ու անով պատկանելի կառոյց մըն է: Ինչպէս նոյն աստիճանի վերաբերեալ հոգեպէս հիւսքը այդ զգացումով տաքացած: Զատեցէ՛ք Պ. Դուրեանէն, Մկրտիչ Պէշիկթաշեանէն քսան երեսուն սիրալիմ քերթումներ ու ըսէք ինծի թէ այդ ուսանաւորներով նուաճուած տաճարն ի՞նչ է կորսնցուցած մինչև այս տողերը գրուած պահը: Մեր լիզուն այդ քերթումները պիտի տանի ծառայաւոր փառքերու պէս դարձցուի զարմ: Մեր բանաստեղծութիւնը, այդ սիրալիմ սկիզբով պիտի պաշտպանուի: Եթէ ուզէք չարաչար վարուիլ կրտսեր Ռոմանթիքներու քերթողութեան հետ ու փաթկէք մատի տնդանաստեղծ մեր իրապաշտներուն վրիպանքը, չէ՛ք կրնար ձեր իշխանութիւնը սակարկել Արուսեանագէտ Սերուդի չեղի իրագործումներուն: Մի զառածիք արտաքին փաստերու իմաստութիւնն ու մի հաւարի տաք Դուրեանէն վերջ Անէմեանի միջակութեան մեծատարած փառքը: Առանց Դուրեանին չէ՛ք ունենար Վարուժանն ու Մեծարեւելը:

Դ) — Սկսած է մեր գրականութիւնը բայց չէ չըջագծած անոր կարելիութիւնները: Կեդրոններու (ուր մշակուած է ան) զանազանութիւնը, հաղամարտ ձգտումները, հայրենի կողմէն միշտ հեռի մնացած ըլլալու գոթախոսութիւնը արեւելքի երեւոյթներու անիկա դառնար մեծատարած շարժում մը ուր լմանցեղ մը ներուճի մեղճանչնալ, Ասիկա գրիթէ ճակատագիրն է բոլոր սկսող գրականութիւններուն: Մի շփոթէ՛ք մեծ, իրաւ դարագլուխ կազմող գիրքը, նոյնիսկ գիրքերը՝ գրականութեան հետ: Վերջ Լայպտանի լեզու մը, գրականութիւն մը սկսած, բայց այդ գրականութեան շարժափոխման վրայ եղած անազգեցիկ, նոյնն է պարագան Յուլիաներուն: Վիեննայի եւ Վանը, Բարիլն ու Պարիսի իրարմէ բաժնուած են ոչ միայն աշխարհներով այլ մաշակած մշակոյթներով: Պոլսը միջին քաղաք՝ որ շատ զիւրաւ կրնայ փոխարինուիլ միջակ բազմով: Բայց ստիպուած ենք այդ աշխարհագրական զիրքն ալ առնել նկատի: Այդ քաղաքը մանրանկար, տարագիր հայրենիքն էր մեր ժողովուրդին: Հաւատարմութիւն Ա. հասարակ տուած է բաւարար էջեր անոր

գերէն: Հոս իր ուսման թիվը տնկարան այդ գերք չեմ անցներ: Ազգայնական կատարի ուսման թիվը Դամաւ-Քաթիպային հետեւ էր ճշմարտորայ չքանալ փոխուքէն:

Դ) — Կառկած է մեր ազգային հարթատութեան թատկարանին, ըսի վերջ, անփոխարինելի քերթումներ: Այսինքն՝ փաստած կատարեալ, անկորուստ քերթումներու ստեղծումին համար մեր ընդունակութիւնը, զի կան անբանաստեղծ ժողովուրդներ, այլապէս ստեղծագործ (խորհեցէ՛ք լատիններուն, Չինացիներուն) ինչպէս կան բանաստեղծ ժողովուրդներ, այլապէս անյարի ու անամբողջ:

Ձեզմանումները:

— Անխուսափելի, ինչպէս պայման է արդէն կհանքին:

Ա) — Ինքն իր մէջ չափէ զանցում (օտարները ունիմ նկատի), մեր մօտ ուսման թիվը չարագէտ ազգեցութիւն մըն է ունեցած մեր թատերական գրականութեան վրայ: Անշուշտ Արշակ Մելիքեան, Սահակեան Կոյս, Դուրեան Դուրեան (Սուրանաւանդի տաճար) իրենց կորանքը միայն ուսման թիվին չեն պարտական: Բայց հարկ տարի վերջը Պէշիկթաշեանի, Թէրեքեանի օրերէն, աչք խաղերը երբ մշակուին մեր բեմերուն համար, առհնէն առաջ ստիպուած պիտի ըլլան ազատագրուելու իրենց մեծագոյն մեղքէն, Ռուսներովն ու հոս կը ճշանակէ բառերով կշտացնելու արտօժակ մը: 1870ին մարդիկ փախի բերան պիտի ունեցէին Թէրեքեանի թատերական խօսակցութիւնը, ինչպէս 1830ին Բարիլ արիւն էր թափած Հիւլիսի ոտանաւորը լսելու համար (Հէրաշիին առթիւ իրարու զուլիս պատուած են հանդիսականները) բայց 1950ին պիտի գործի թատերագործ մը գործին վրայ ուր պարման աղիկ մը իր գուլիսը կը յօժարի յանձնել դահլիճին, հօրը հրամանով, իր հոգին, հոս՝ իր անկախութիւնը անվթար պահելու գերագոյն ցանկութեան մը մէջ: Թատերական քեմաները յաւիտենական են: Ռոմանթիք թատերին վրիպանքը այդ յաւիտենականութիւնը (նիւթին) պարկեցնելու, մասնաւորապէս՝ Ձեր կազմուած մեր ճշակը 1870ին: Զուռնիք հասարակութիւնը: Զուռնիք գերասանը: Ու ճշակը նոյնիսկ չէնք: 1950ին դարձեալ կը պահպան ստեղծ մեղք:

Բ) — Մեր ուսման թիվը մեր բանաստեղծության վրայ գործադրած է նոյնքան չարաղէտ ազդեցութիւն, որքան մեր թատրոնին վրայ: Բառը և իր հմայքը, քերականութիւնը և իր փառքը, տաղաչափութիւնը և իր համբաւը — ահա զլիսաւոր կերպարանքները որոնց տակ ստեղծագործ ուժը ինքզինքը սպառած է, մեր գրականութեան մէջ շեղակոյտը յորինելով անպէտ որքան սուտ գիւտներու: Զեղծանե՛լ, — Գրեթէ ամէն միջոցներով: Ոչինչ գիտէինք մեր պատմութենէն: Ու անկէ մեզի մատուցուած ամէն դրուագ ընդունակ էր մեզ շլացնելու երբ հեղինակը յաջողէր դրուագը հագուեցնել բառերուն պատմութեանը: Տեսանք թատրոնը: Ու աստիճանագ զգացումները — որոնք այնքան մօտիկն են հասարակ տեղիքին և զայն կ'ըլլան այնքան դուրաւ ու բնականութեամբ — մեր Ռումանթիքները չարաչափութիւնն օգտագործեցին, միշտ բառերու ապաւինած, այնքան որ քերականութիւն մը, լեզու մը, և աստիճան վրայ վանկ չափելու փորձառութիւն մը ու յանգ հանելու (մեր մէջն է որ լսնցեւր բառարանի սրբապաշտութիւնը կը փառաբանուի) մարզանք մը բաւ պիտի դառնան բանաստեղծական ըզզայարանքէ արմատապէս զուրկ մարդեր մեզի պարտադրելու իբրեւ քերթող: Աւելին: Զգացումները նորաստեղծ բաներ չեն անշուշտ: Կուլայինք Աքիլլէսի դարուն ու կուլանք այսօր ալ: Բայց չենք նկատեր որ լալը կը սորվինք միշտ մենք մեր հաշունչն, որ ստեղծումն է ինքնին: Տաղաչափութիւնը (այս բառը կը համագրէ լեզու, բառ, քերականութիւն և poétique մը) որ եկուր է, ստացականը, կը դառնայ տան տէրը. ընդոծինը: Այս մտայնութիւնն է որ բողոքները պիտի մղէ լեզուական նրբախոցող յօրհանումներու ու պիտի գրուին Նոստրէները որպէսզի փաստուի Ալիշանի չքեզ գիտութիւնը մեր լեզուին: Թէրգեանի 'Իշաօն' որպէսզի վկայուի այս երկտասարդին լայն հմտութիւնը դասական մեր բարբառէն: Հոս կրնաք յիշել հնչողանքները գրաբարին, խառնուրդ բարբառին (որ մինչև 1840-ին հոմանիշ էր բարձր գրականութեան), յանգահանութեան, սեթեթիւն, ճշան, սուսուս, հետտրեւալ տողին: Արհեստը տիրապետած էր զգացումին:

Գ) — Հոսոսութիւն, մեծամտութիւն, միախառնութիւն, ինքնաբաւ պատգամ, երազայնութիւն, անիրականութիւն, բառերուն եկանքներ, ալմուկ ու պոչոյտ: Մինակ բառարաններու բնակիչներ չեն, այլ մեր ուսման թիվին ամենէն ընթացիկ տիտղոսները: Զեմ բանար ատոնք մէկիկ մէկիկ: Բայց կը յիշեցնեն որ ուրիշ գրականութեանց մօտ ալ նոյն կամ մերձաւոր բաները կը գործածուին պիտակելու համար: Լամառութիւնի այն քերթուածները որոնք մէջ կը պակսի իրական ներշնչումը, Հիւկոյի ընդարձակ բառապալաւը, Պայրենի փոթորկոտ կառոյցները:

Հայկական Ռումանթիքը քաղաքական երանգով մը:

— Անիկա մասնաւորաբար կը վերաբերի ազգային պատմութեան, որով կ'իշնայ դուրս իմ մտահոգութեանց ծիրէն: Յառաջիկայ հատորը և Դէպի Իրապաշտները հատորին երեքըրորդը կը զբաղին մեր գրական ուսման թիվին բազմաթիւ կերպարանքներով:

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

(ՎԵՐՋ)

Մեճք, մեր գրականութեան՝ աւելի ճիշդ մեր գրողներուն պատգամները նայեցուցած ենք ազգասիրութեան պարթի մը հետ: Զենք յօժարի ընդունելի որ վաւերական ազգանոց չի վախճար ասէն ու պաղեն ու կը դիմաւոր սեռանդներուն արհամարհանքի, հետիւ է որ օժտած թլլայ այդ կարծաւթամբ: Արտեսի իրաւ գործերը դարեր կ'արհամարհեն: Աւելի քան սոսիք է որ հարիւր տարի առաջ ընթերցելու խանդավառող քերական մը հարիւր տարի վերջ չի կրնար մտնել, եթէ երբեք իր մէջ ունի կեանքի յստիքեկական խմբին փառք մը բան: Ետբանաւ Պատկաւաւոր գիւ կը սպաւորէ երկ գրած քանաստեղծութիւն մը ինչպէս:

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

Թ. ՕՇԱԿԱՆ ԻՆՔ ԻՐ ՄԱՍԻՆ

Արտեսը խնդրութիւն մըն է. օսանքին գործ մը: Ոխալ է Ոսկանը կարգալ ճոզկատի մէջ. ինչպէս լեռ մը մայրցիւղ համար սխալ է դաւի միջոցներ միայն ցկայի ունենալ:

ԶՈՆ ԵԶՇԳ

ՓԱՐՈՋ ՍՈՒՐԲ ԽԱԶԻՆ Ե. ԱՒՈՒՐՆ

Սուրբ Խաչ գաւրութիւնն անպարտելի, փառակից Հաւր և Հոգոյ Որդւոյն միածնի, կենաց պատճառ մարդկան փրկութեան, ի Լիբանանէ ձաղկ մի քառակերպեցար ի հաստաց կոփողաց ի բարուրս մահու անմահին, եղեր փրկագործողին վերնդունակ, հաստողին ըզքեզ յանելից եղեալ կախեցելոյն ըզքէն քարեխալ[ւսեա] վասըն մեր խաչեցելոյդ Աստուծոյ, պապչեմք:

Տեսնիլ անճառելի ուղէչ մի ի տընգոց երկնայնոց և ըսգայնոց սըխրալի, անպատուս բարին ի քարոյն նախկի գոյացեալ, ի համասփիւ լուսոյն արփիդ արփիւացեալ, անդ խորհուրդ խորհողին աստանաւր յալտն[ե]ալ, բանին քարծաւդ հոգեր ի քառութիւն պատարագի, զենարան գառինն Աստուծոյ անմահի և մահացելոյն իւրով կամու և հաճութեամբ Հաւր և Հոգոյն. բարեխաւսեա...

Երջանկի մարգարէին Մովսէսի գուշակեալ ըզքեզ ի վաղուեան ազգին ջհանտու, առաջնորդ լուսափայլ հարսիւ, լոյս բնութեան անմիջելի, որպէս քարակերպաւ վիմատաշ լեռաններման ձուկեցի, պարխազ չըրջանապըտոյտ հուր անկիզելի միշտ էին էացելոյ, առաջապահեստ զաշտայտակ ծաղկացըն սաղարթելի, գերապայծառ սիւն ամպիզէն աւաւոր անացուցացըն սրազէն կառուեք ձիախրոխտ խըմբաւք ճալթմամբ լարեալցն, խորասոյզ ռահին ռահակից մերձ յանկրոպային սեռ աւազային խաւարամած անզընդային, իսկ ի քեզ ապաւինիւցս յոյս ապաստանի, չաւիդ երկնանքման յանմահ բարին ի քաղցրահամ մանանայն. բարեխաւսեա...

Փոխանակ Յայելի ցից ընդ ծամելինն եղեր կարթ ի քիմսըն յարկնակ Բելիարա ապըստամբին ի խորանսըն Լիարայելի, տինա սարեկա ծառոյն զենեալ գառն անգնելի փրկագործաւդ, եղջիրափակ կառուցմամբ, ի ճիւղսըն կառակերպոտեալ վերամբարձ դիտանի, իւր առաստանակաւք ի ստեղըն սեւեռեալ մածմամբ անփախելի անհայր և

անմայր պատարագին, խոյանքման խըմբագործաւդն ի քեզ ընձիւղեալ, ի զգալի տնաւրէնութիւն փրկչագործ գաւրութեամբ, բարեխաւսեա...

Անըսկըգրանն սկիզբն եղեալ ստաղանըշան յեթերըն խորանարդ, յարա[ր]չագործ ստեղծմանն քոյին գոյացեալ անծայրի ժամանակաւ, կերպիւ կերպառեալ պարունակի խորհուրդ անեղին, եւթնաւոյս ճառագայթ և ոսկի աշտանակ կոչէր ըզքեզ մարգարէն, քառակերպեալ սերովրէ անվայրափակ միջնաշաւիդ բարբիտն բազմաւրինակ շինողին խմստութեամբ, տունկ տընկեալ ի գագաթն Ազամայ. բարեխաւսեա...

Նոյնանասաստ ջրահեղձոյց յաշխարհահամար կործանման չընչին փայտին, արհեստի ձեռամբ ճարտարեալ, նաւակառոյց ծովին էջ ալեաց ի փրփրագէզ կուտակմանցն յանհանգչելի վըրգովմանցն յանեղրական սահանաբաց յորձանիցն, զաստ ապաւինի կըպրտածեալ հեղուսմամբ թեթեւ ամբարձաթուղչս ծագէ ի ծագ յար էլ և ելք արարեալ, չորեքտասնեղքուս[ր]ք աւուրքք անտեռանելի սկամբ. բարեխաւսեա...

Նըշան հրաշագործ աւճախած ազգին յակոբեան, գաւրութիւն անհարթելի պըղընձի ընթաղրեալ ընդդէմ մարտակցին տխոյնան գընդին անգնելոյ, ի խանուլմըն գոռոզացեալ արջամթիւր [արջնաթոյր?] մեղսաթաւալ ընկճելոց, նիշնըշեալ կարբերքիեան արեամբ տարեւորացն, մըշակաւ և զոպայիւ ի սեամսըն շըկարագրեալ ցուցանիւր քո գաւրութիւնդ. բարեխաւսեա...

Ով պանծալի գերահրաշ գաւրութիւն միշտ բարեխաւս, ի ծագել քո յարեւելից բոցաշաւիդ եռանդորոտ ի թաւթափել տարերց անշընչից, ի գալարուեալ երկնից հանդերձ սասեղաւք, ի հալել քրայից արեաշիկագոյն թափանցիկ կիզման, ի կանկնել գիւղացն յառաջիկանն Աքիլի և ի վերջինսն Ենովքայ, ի թոլչս ամբարձման ուղղագնաց

հողեղինացս ընդ առաջ քո և Տեառն,
յայնժամ և դու լեր աւելնական քո, երկըր-
պագուացս աղաչեմք:

Սոսկալի տիպ միատեսակ երկուց ներ-
հակ բաղմաշաւիղ, ես դու նըշան սեռն և
անապական Աստուծոյ կապաւղին և արծա-
կաւղին, և դարձեալ բարձրագոյն կապաւ-
ղին, յորժամ ծաղկեսցի նըշին և տարա-
ծեսցի կապարն ընդ գալուստ քո յերկնից,
ուր փողափռ չընչումըն հրեշտակապետին
Պարբրէլի, դու յառաջընթաց և կարապետ
թագաւորին անմահի, յայնժամ յիշեսցես
զհոգիս հանգուցելոց մերոց առաջի ահա-
ւոր քո բեմիդ, աղաչեմք:

Եւ ևս առաւել . . . :

Ձանձինքս մեր . . . :

Քէն հայցեմք ամենազաւր Սուրբ
Հոգի, պահպանեա ըզմեզ ընդ հովանեաւ
սորին խաչի ամրածածուկ թեոց, զհայրա-
պետական իշխանութիւն իւզոյն աւծու-
թեամբ յերկարածիդ ամաւք, զեպիսկոպո-
սունքս՝ միանեծան տէրութեամբ աններհակ
զաւանութեամբ, յերիս անձնաւորութիւն
Սուրբ Երրորդութեան և մի տէրութեան,
զգաւսըս քահանայից շնորհազարդ կարգաւք
ի փայլուն եկեղեցւոյ, ուղղափառ վար-
դապետութեամբ որդոց նոր Սիոնի, ըզ-
տէրութիւն իշխանաց քաջամարտիկ քրիս-
տոսանգեաց զաւրաց անյաղթելիք ի պո-
տեհազմի, ըզսեփական ժողովուրդս զաշա-
կերտեալքս սըբբոյն Գրիգորի, ամենայն
ազգաւ և տոմիւ, զանգաւստանքս մեր բե-
րիւ և պրտղալիւր առատութեամբ: Եւ այժմ
ողորմեաց . . . :

Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒՎԱԿԱՆ

Ձեռ. Թ. 231

ԿՐՕՆԱ-ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ

ԵՒ ... ԱՐԴԻ ՄԱՐԴԸ

Քարգանաւար մեր շնորհգողներուն կը
նետկայցնենք հեռախփակեալ յորում մը որ ոչ
միայն մեր օրերուն, այլ յորոք ժառանգնե-
րուն, յորոք մեզմոյ մարդոց միջերը յուզած և:
Տարակարծութեանց եւ կանխակաշ կար-
ծիքներու ճիւղ չսայլ համար ի յաւայրագունե-
պատք կը սեպենք յայտարարել քե, յորում ին
շուրջ հոնպարտքիւս ունի որոշ վերապա-
հումներ:

ԽՄԲ.

Կարելի է ըսել թէ իմաստասիրական
բոլոր գրութիւնները փորձած են զԱստուած
ճանչնալ, Աստուծոյ էութիւնը հասկնալ՝
մաքով: Սկզպտիկները կը մերժեն ընդու-
նիլ թէ մարդ սեւ բան որոշապէս կրնայ
գիտնալ(*). հետեաբար ոչինչ կրնան ըսել
Աստուծոյ մասին: Անհատապաշտներ միւս
կողմէ կը պնդեն թէ մարդուն ճանաչողու-
թիւնը կը սահմանափակուի իր անձին ծի-
րին մէջ միայն և հետեաբար Աստուծոյ գո-
յութիւնը չ'ապացուցուի: Բայց Աստուծոյ
ինչպէս նաև Անոր կողմէ ստեղծուած նիւ-
թական աշխարհին մասին մեր ծանօթու-
թիւնը ստոյգ է և վաւերական, տրուած
ըլլալով որ Հոովմէացւոց ուղղունք թուը-
թին Ա. գլխուն 20րդ համարին մէջ կը
կարդոնք. — «Վասնզի գիտութիւնն Աս-
տուծոյ յայտնի է մարդկան, քանզի Աճ
խոյ յայտնեաց նոցա: Զի աներևոյթք նորա
ի սկզբանէ աշխարհի աբարածովքս իմացեալ

(*) Սկզպտականութեան ստորաբաժանում.
Ներսէս. —

ա) Գրառականութիւն

բ) Գրականութիւն

գ) Նշխարականութիւն

որ զընդունել թէ առաջադրուած հարցերը ան-
լուծելի են և կամ զանոց կը լուծէ ժխտական
կերպով, մերժելով սեւ գոյութիւն կամ առաք-
կայական իրականութիւն, ընդունելով միայն
երեւոյթները:

տեսանին, այսինքն է մշակողենաւորութիւնն եւ զօրութիւնն և Աստուածութիւնն նորա-
զի ոչ գտանիցեն ամենեկին տալ պատաս-
խանիս։ Ապա ուրեմն անկախաբար Աստուա-
ծային յայտնութենէն, մեզի համար կարեւ-
րութիւնը կ'ընծայուի լոկ բանականու-
թեամբ, Աստուծոյ ճանաչումին մէկ որոշ
բայց անկատար հասկացողութիւնը ունենալ։

Իրերէն և առարկաներէն, այսինքն
երևութական բաներէն գէպի աներևոյթը
բարձրանալու, ուրիշ խօսքով իմացակա-
նութեամբ զԱստուած ճանչնալու կարելի-
ութիւնը ունենալին մերժած է Kant իր
Critique de la raison pure գրքին մէջ։ Անիկա
կը պնդէ թէ տրամաբանութեամբ, իմացա-
կանութեամբ Աստուծոյ գոյութիւնը ապա-
ցուցանող համոզիչ փաստեր չենք կրնար
ունենալ։ Դրապաշտութիւնն ալ կը մերժէ
թէ Աստուած կրնայ ուսումնասիրութեան
առարկայ ըլլալ։ Ըստ դրապաշտներու, ինչ
որ անմիջականօրէն մեր զգայարաններուն
հասողութեան մէջ է, կրնայ գիտութեան և
փորձարկութեան առարկայ ըլլալ։ Kant և
դրապաշտներ համաձայն են թէ մարդ կրնայ
ճշգրիտ ըլլալ միայն երևութական և թան-
ձրացեալ բաներու համար։ Դրապաշտու-
թիւնը կը հաւատայ զգայարանական փոր-
ձառութեան. և Kant կը հաւատտէ թէ մարդ-
կային միտքը այնպիսի կազմաւորում մը
ունի որ չի կրնար անդրանցնիլ փորձառա-
կանութեան սահմանները և որոշ գաղա-
փարներ ունենալ աներևոյթ աշխարհի մը
գոյութիւններուն, ուստի երկուքն ալ մեր
միտքը կը սահմանափակեն երևութական
աշխարհի մը շրջագծին մէջ։ Գիտութիւնը
կը կենայ հոն ուր կը սկսի Աստուածայինը։
Գերզգայարանական իրականութիւնները ա-
նիմանալի են։

Արդ, կ'ընդունինք թէ նիւթական մար-
միւնները կրնանք դրապէս ճանչնալ։ Որեւէ
մարմին կրնանք չափել, իր ծաւալով, ծան-
րութեամբ, խտութեամբ եւնի, կը հետեւի
ուրեմն թէ աննիւթ գոյացութիւններ չեն
կրնար գիտական ուսումնասիրութեանց ա-
ռարկայ ըլլալ։ Այս պարագան սակայն չի
նշանակեր թէ աննիւթ գոյացութիւնները
ուսումնասիրութեան առարկայ դարձնել
բացարձակապէս անկարելիութիւն մըն է և
Այսպէս ուրեմն ի յառաջագունէ կը խոստու-

ժանինք թէ մեր ուսումնասիրութեան ա-
ռարկան էութիւնն է։ Ներհայեցողութիւնը
կ'ըսէ թէ ոչ միայն միւրք ալ՝ եռրիւն ալ
կրնայ ուսումնասիրութեան առարկայ ըլլալ։
Բնութեան մասին մեր ճանաչողութիւնը
կը սկսի մեր զգայարաններէն, քանի որ
զգայարանները մեր մարմինի վրայ, դէպի
արտաքին աշխարհ բացուած պատուհաննե-
րն են, և ատենց միջոցաւ ծանօթութիւններ
կը հաւաքենք։ Ուստի երևութեան մասին
մեր ծանօթութիւնը կրնայ հասնիլ հոն
միայն, ուր՝ մեր զգայարանները կ'արտա-
նեն։ Մեր միտքը իբրեւ անկատար գործիք
չի կրնար իմանալ Աստուծոյ էութիւնը,
ժամանակ ինչպէս սովորաբար կ'ըսեն, պա-
րունակեալ չի կրնար պարփակիլ պարուն-
ակողը, մասնիկը աւելի մեծ չի կրնար
ըլլալ քան ամբողջը. եթէ արարչագործու-
թեան կարգին մէջ էակը հիւլէ մըն է, չի
կրնար պարփակիլ շրջանակ մը. հետեւաբար
բնական է որ իր էութիւնը մեր միտքով
չկարենանք իմանալ։

Աստուծոյ գոյութեան աւանդական
փաստը գիտական ապացուցումը չէ։ Եթէ
մեր միտքը կ'առաջնորդէ մեզ հաստատու-
լու թէ մեր ուսումնասիրութեան ենթա-
կուելիք առարկաները չեն կրնար բացա-
տրուիլ առանձինն, ալ ունին պատճառ մը
որ կը բացատրէ անոնց սկզբնաւորութիւնը
և այդպէսով հասկնալի կ'ընծայէ զանոնք
մեզի, ցոյց կուտայ թէ այս պատճառը կը
գտնուի մեր ուսումնասիրութեան և հայա-
ցողութեան շրջանակէն դուրս և ձեռք կը
ձգուի իմաստասիրութեամբ կամ բնագիտ-
ցութեամբ։ Դրական գիտութիւնները չեն
կրնար ստեղծագործութեան Raison d'être-ը
հաստատել, հասկնալ։ Անոնք բացատրող
գիտութիւնները ըլլալէ աւելի նկարագրող
են, նիւթին շուրջ կարգ մը իրողութիւններ
կ'ըսեն առանց բացատրելու, առանց ըսե-
լու թէ ինչո՞ւ այսպէս կ'ըլլայ օրինակի
համար այսինչ պարագային, և ոչ այնպէս,
կամ ուրիշ կերպ այնինչ պարագային։ Գի-
տունի մը հետաքրքրութիւնը պարզապէս
երևոյթիւնները դասաւորել կամ կարգաւորելն
է։ Անիկա երբ կը փորձէ ընդհանուր իրա-
կանութիւններէն բարձրանալ գէպի նիւթին
սկզբնական պատճառին, որ այս օրէնքները
հասկնալի պիտի չենծայէ, գիտունը հոն՝

միայն ենթադրութիւններ կրնայ ընել: Ինչ որ հասկնալի կ'ընծայուի գրական գիտութիւններուն մէջ, արդիւնք է այն իրականութեան որ այդ գիտութիւնները կը գիմեն բնադանցութեան՝ երեոյթներու շուրջ մութը և անհսկացողութիւնը փարատելու համար:

Աստուծոյ գոյութեան ապացոյցը հետեւաբար պէտք է անդրանցնի բոլոր փորձառական ցուցումները: Պէտք է անպայման ելլել թէ Տիեզերքը կը պահանջէ՝ անսահմանօրէն կատարեալ պատճառ մը, և թէ՛ տրուած պատճառաբանութիւնները ոչ թէ վարկածային, այլ պէտք է ըլլան ճշմարիտ բացատրութիւններ:

Գիտութեանց ընդհանուր գտնակարգութիւն մէջ ուսողութիւնը կուգայ բնագիտութեան և բնագիտութեան մէջոնգըլ, բնագիտութիւնը կ'ուսուցնասիրէ նիւթը ընդհանրապէս: Բնագիտութիւնը կը վերացականացնէ և կ'ուսուցնասիրէ էակը իր լինելային նկարագրին մէջ: Ուսողութիւնը կը վերացականացնէ զգացական որակները և կ'ուսուցնասիրէ քանակութիւնը միայն: Բայց Աստուծոյ գոյութեան փաստը ուսուցական ճշմարտութեամբ չէ որ կ'ապացուցուի: Աստուած քանակական որեւէ կարգի չէ պատկանիր, Անիկա սկզբնական և վախճանական պատճառն է. ուսողութիւնը պատճառականութեան այս երկու երեսներով չզբաղէր:

Աստուծոյ գոյութեան ապացոյցները երկու են. — Ա. — Ի յառաջագունէ կամ մակարերական (Deductif) Բ. — Ի յետագունէ կամ մակածական (Inductif): Բոլոր Սքոլաստիք իմաստասէրները կ'ընդունին մտածելու վերջին մեթոտի վաւերականութեան: Երկրորդ մեթոտին համար տեսակետները կը տարբերին: Սքոլաստիք իմաստասէրները կը մերժեն ի յառաջագունէ վերականգնելը: Վանդի այդ մեթոտը որդեգրելով, Աստուծոյ գոյութիւնը ապացուցող փաստէն բան մը պակեցուցած կ'ըլլանք: Ընդհանրապէս ինչք ի յետագունէ փաստեր կը տրուին հաստատելու համար Աստուծոյ գոյութիւնը:

4) Լինելային առաջին աստիճան

5) Դաշնաւոր Տիեզերք մը:

Այս վիճարկումները կը բացատրուին հետեւեալ կերպով: —

Բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող որեւէ առարկայի, երեոյթի, դէպքի մասին լրիւ գաղափար մը չենք կրնար ունենալ, եթէ զայն կատարելապէս չենք ճանչնար: Մեր ծանօթութիւնը կատարեալ չի կրնար ըլլալ այնքան ատեն որ միայն գիտենք թէ Ա՝ը այսպէս է որովհետեւ Բ՝ը այսպէս է:

Մեր ծանօթութիւնը ամբողջ պիտի ըլլայ այն ատեն միայն երբ կարողանանք ըսել թէ Ա՝ը այսպէս է որովհետեւ Ք՝էն այսպէս է, և Ք՝էն ըլլալով վախճան մը անիմաստ է հարց ուղղել թէ ինչո՞ւ Ք՝էն այսպէս է: Բայց բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող որեւէ երեոյթի, դէպքի կամ առարկայի շուրջ իրականը ունինք հարցում ուղղելու ստուգութեան մը կարենալ հասնելու համար. ուստի Ք՝ն որուն համար ըսինք թէ ծիծաղելի պիտի ըլլար հարցում ուղղել, չի պատկանիր բնութեան, այլ դուրս է անկէ:

Երբ կը նայինք Տիեզերքին վրայ, մեր տեսողութեան առջև կը պարզուի իրողութիւն մը թէ կան բաներ որոնք ստեղծագործութեան մը արդիւնք են և կան բաներ ալ որոնք բոլորովին անկախ են: Այն ամէն ինչերը որոնք իրենց լինելութիւնը կը պարտին օւրիշի մը, կամ ներգործուած են արտաքին ուժէ մը, առաջ եկած են, ստեղծուած են, կամ կախում ունին իրենցմէ դուրս ուժէ մը: Այսպիսի գոյացութիւն մը ոչ ինքնաբաւ, ոչ ալ ինքնիրմով բացատրելի է: Որեւէ ինչ որ ստեղծուած է, ձևով մը արդիւնք է կամ ազդեցութիւն: Ատոնցմէ ոչ մէկը ունի իր Raison d'être-ը: Անկառժեշտ է որ այդ եղանակներէն անդին նայինք անոնց բացատրութիւն մը գտնելու համար. ուրիշ խօսքով արարչագործութենէն անդին՝ Արարիչին: ~

Այս առաջադրութեան կարեւոր կէտերէն մէկը այն է որ իրականութեան մը շուրջ տրուած իւրաքանչիւր բացատրութիւն մեզ կը մղէ քիչ մըն ալ յառաջանալ դէպի տակաւին չբացատրուած, մութ մնացած կէտ մը: Արողական ծանօթութիւն մը մեզ

1) Շարժում

2) Ներգործիչ պատճառականութիւն

3) Պատահականութիւն

պիտի հարկադրէ ետ երթալ, ըմբռնելու համար նիւթին իսկութիւնը: Իսկութիւնը երեքսածին չափ պա՛րզ, գէպք մը կամ իրականութիւն մը չէ և հետեւաբար չի պարփակուիր բնութեան մէջ գոյաւոր երեոյթներու բարգոյթի կարգին, այլ դուրս է անկէ. ասկէ կ'հզրակացուի թէ գոյացութիւններու բնութենէն վեր՝ կայ ուրիշ բնութիւն մը որուն կը պարտի իր գոյութիւնը Տիեզերքը:

Ըսուած է թէ, կարելի է գիտնալ թէ ձինչ է Աստուած». Բայց չենք կրնար գիտնալ ամէն բան իր բնութեան շուրջ, այսինքն թէ անկարելի է ամբողջական գաղափար մը ունենալ Աստուծոյ էութեան շուրջ: Այս մերժումը շատ օրինաւոր է և կարեւոր: Ինչո՞ւ օրինաւոր: Վասնզի երբ կ'ըսենք թէ այսինչ բանը կատարեալ է, և երբ չենք գիտեր թէ ինչպէս կատարեալ կ'ըլլայ, այսինքն չենք հետեւած անոր կատարելութեան քայլ առ քայլ, բնական է որ չհասկնանք անոր կատարելութեան մասերը:

Եւ վերջապէս եթէ միտենք որ դրապէս ոչ մէկ գաղափար ունինք Աստուծային էութեան շուրջ, պիտի իյնանք տգիտութեան մէջ ինչ որ պիտի չնորոգի մեզի իբրեւ պարկեշտ Գրիստոնեաներ: Միւս կողմէ եթէ ընդունինք թէ դրապէս կրնանք գիտնալ Աստուծոյ էութիւնը, Անոր տուած պիտի ըլլանք այն բնութիւնը զորս Տիեզերքի իրերը և ստեղծուածները ունին և որոնց մասին որոշ գաղափար մը ունինք, և հետեւաբար Աստուծոյ մասին պիտի մտածենք մարդաբանական եզրով մը, տեսանկիւնէ մը, այսինքն մեր պատկերին համաձայն:

Թողմաս Ագուլինացին այս երկու ծայրայեղութիւններն ալ կ'անտեսէ զատորոշում մը ընելով զԱստուած գիտնալուն (quia est) և Անոր իսկութիւնը ճանչնալուն միջև (quid est): Ձենք կրնար Աստուծոյ Բնութիւնը ըստ ինքեան գիտնալ, բայց կրնանք գիտնալ թէ կատարելութիւններ կը վերաբերին Իրեն: Եթէ Աստուծոյ Բնութեան մասին օգինչ գիտնայինք, Իր գոյութեան փաստերը անարժէք պիտի ըլլային. յիշաւի՛, անկարելի պիտի ըլլար փաստեր

առաջ բերել, որովհետեւ աւելորդ է ըսել, չենք կրնար գոյութիւնը ապացուցանել որեւէ բանի՝ որուն բնութեան անգիտակ ենք:

Ի՞նչ աստիճանով և ինչ պայմաններու ներքեւ կարող ենք Աստուծոյ Բնութեան մասին ծանօթութիւն ունենալ: Երբ երեւոյթի մը համար սահմանում մը կ'ընենք, նախ կ'որոշենք անոր սեռը, այդու իսկ որոշելով անոր էութիւնը յնդհանուրն (quid est in communi), յետոյ աւելցնելով սեռին վրայ այն տարբերութիւնները որոնցմով առարկան կամ ինչ որ է կը զատորոշուի միւսներէն. այդպէսով մէջտեղ կը գնենք այն բոլոր ծանօթութիւնները որոնք կ'ամբողջացնեն խնդրոյ առարկայ նիւթին բնութիւնը: Բայց կարելի չէ այսպէսով յառաջանալ, Կերբ կը փորձենք Աստուծոյ բնութեան մասին գաղափար մը կազմել: Ձենք կրնար Աստուծոյ էութեան վերաբերել սեռ մը զոր կուտայինք ուրիշ որեւէ էակի կամ առարկայի, վստահի Աստուածային էութիւնը կ'անդրանցնի բոլոր այն աստիճանները որոնցմով մեր իմացականութիւնը կրնայ ըմբռնել. ուստի պարզ է թէ այսպիսի բան մը չենք կրնար պահանջել: Այստեղանդեք՝ պիտի չուզէինք բացարձակապէս անգէտ մնալ: Թէ և չենք կրնար գիտնալ թէ Աստուծոյ էութիւնը ի՞նչ է, սակայն կրնանք փորձել գիտնալու համար թէ ի՞նչ չէ: Փոխանակ սկսելու՝ Աստուծոյ էութենէն և դրական տարբերութիւններ աւելցնելու Անոր վրայ որոնք կարող պիտի ընեն մեզ Ձինք ճանչնալու, հաւաքենք բացասական տարբերութիւններ որոնք կարելիութիւններ պիտի ընծայեն մեզի գիտնալու թէ ի՞նչ չէ Անիկա: Այս ձեռով թէ և անկատար բայց ճիշդ ծանօթութիւն մը կրնանք ունենալ: Ինչպէս որ դրական արժէքներու տարբերութեանց պարագային, իւրաքանչիւր տարբերութեան յաւելում, կ'որոշէր նախորդ տարբերութիւնը և մեզ կը մօտեցնէր առարկային շուրջ աւելի ամբողջական ծանօթութիւն մը կազմուելու, այնպէս ալ բացասական տարբերութիւնները, որոշելով անհասանելի էութիւնը ուրիշ բազմաթիւ էութիւններէ՝ մեզ կը մօտեցնեն առարկային ճշմարիտ բնութեան:

Ժխտական այս հղանակով ձեռք ձգուած եզրակացութիւնները, երևութապէս դրա-

կան ըլլալ կը թուին, պարզապէս քողարկեալ բացասականութիւններ են: Ապա ուրեմն հարց կը ծագի թէ կարելի՞ է -- թէ՛ անկատար -- բայց զրապէս, ծանօթութիւն մը ունենալ Աստուածային էութեան մասին:

Գիտենք և որոշապէս կրնանք ըսել թէ կատարելութիւնները Աստուծոյ վերագրելի են. բայց այնքան ասին որ այդ կատարելութիւնները չարտայայտուին, ուրիշ խօսքով Աստուած չյայտնէ զանոնք մեզի, և մեան այնպէս ինչպէս կը տեսնենք զանոնք թանձրացեալ երևոյթ ունեցող ստեղծուածներուն մէջ, անգէտ պիտի մնանք Աստուածային կատարելութիւններուն: Թէ՛ և այս անգիտակցութիւնը չափով մը կը պակսի երբ .

Ա) Նկատի ունենանք թէ ոչ մէկ անկատար բան կրնայ Աստուծոյ վերագրուիլ:

Բ) Թէ այն կատարելութիւնները որոնք կրնան վերագրուիլ Աստուծոյ պէտք է գոյութիւն ունենան իր մէջ անսահման չափով մը. այսպէս պարտինք մտածել վասնզի մեր միտքը անկատար է և առաքինութիւններն ու կատարելութիւնները սովոր ենք կշռել, չափել արարածներու վրայ որոնք դարձեալ անկատար են: Մեր մտածումները սահմանափակ են, բայց երբ մեր միտքը Աստուծոյ կը բանանք, չենք կրնար Զայն ալ սահմանաւորել:

HUBERT S. B.

(Շարունակելի)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՌՑԱՆԵՐ ԱՐՄԻՄՏԱՀԱՅ ԴՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, Ե. հասար, Իրապաշտեր: 8.
Ստակո: Տպարան Սրբոց Յայրքեանց, Երևան, 1952: էջ՝ 484:

Ուրախութիւնը զոր ունինք, Յ. Օշականի Համապատկեր Արեւմտահայ Դրակահովիտի Ե, հատորը կազմող Իրապաշտներու այս հրատարակումովը, կը խորհիմքէ մերը չէ միայն, այլ բոլոր անոնց՝ որոնք տակաւին սիրող ու նախանձախնդիր կը մնան մեր գրականութեան և անով պայմանաւոր արժէքներուն: Յետոյ, այս հրատարակութիւնը և անոր յաջորդող շարքը միւս հատորներուն կուգան ամօքելուցաւ մը՝ որ մեծանուն հեղինակի մահէն վերջ տրուում կասկածներով կ'երկարածը ունէր մեր գրականութիւնը արժանորդներու հոգիին մէջ: Համապատկերներու այս շարքը, նման իր գրականութեանը, կը յորդի ոչ միայն նորութեամբ մը, ցարդ չիրագործուած մեր գրականութեան մէջ, այլ կը բարձրանայ նոր տեսակէտներու և կշիռներու յայտնաբերման, յանգելով այս կերպ մեր գրականութեան աննուաճելի համագրումին: Օշականի Համապատկերը արձանագրութիւնն է արեւմտահայ իմացական շարժումին, զեղուն մտածումի, հրմտութեան և բացատրիկ զգայնութեան տուրքերով:

Օշականը քննադատ մը չէ ուզած ըլլալ արուեստով, ճակատագիրը սակայն այնպէս է կարգադրած որ իր գործին մէկ շատ կարեւոր մասը իյնայ այս կալուածին մէջ: Միւս կողմէն սակայն Օշականի համար քննադատութիւնն ալ տեսակ մը գրականութիւն է, հոն հաստատուող համար այն բոլորը՝ որ կը պակսի մեր կեանքին ու գրականութեան: Այս է պատճառը անտարակոյս որ Համապատկերը վէպի մը հետապնդումներով ներկայանայ մեզի: Եւ արդէն ուրիշ ինչ կրնար ըլլալ, երբ փորձէինք տալ հարգատեղ մարդերն ու ապրումները իրենց ժամանակին և զայն լեցնող տաճարապետներուն ընդմէջէն: Օշական կը հաւատար թէ քննադատութիւնը այն աստիճանի միայն արժէքի մը կը վերածուի երբ դատողը կը

յաջողի իր դատումին ներկայացող անձե-
րու հոգեկան բաւիղներէն ներս բանալ աշ-
խարհ շահեկան ու խռովիչ լուսամուտները:
Ահա թէ ինչպէ՞ Օշականի քննադատական
գործը կ'որոշագործի մեծ քննադատէ մը
պահանջուած լայն հատութեամբ, խոր թա-
փանցումով, իմացական աշխարհի ընդգըր-
կումով, բայց մանաւանդ դատումի արագ
և ապահով վարժութիւններով, ուր մեր-
ձեցումներ, տարբերացումներ և հասկացո-
ւողութեան սուր զգայարանքներ փոխն ի փոխ
իրարու կուգան, ճարտարապետելու համար
անհրաժեշտ ստորոգելիքները արուեստով
քննադատին:

Օշական Համապատկերին մէջ պարզ
կենսագրող մը չէ, նման անոնց որոնք
կ'առնեն մարդ մը իր ծնունդէն առաջնոր-
դելու համար զայն իր վերջին նախագուա-
նին, թուելով գէպքերն ու վկայութիւն-
ները, ճշգրտելով ժամանակն ու տեղը,
պատուորելով յետոյ պանոնք յատուկ կերպի
մը մէջ: Հաւաքում և աշխատանք կը կազ-
մեն գլխաւոր առաքելութիւնը այս մեթո-
տին և անոր ճամբով շինուած հատորնե-
րուն, ըլլան անոնք պատմական կամ գրա-
կան աշխատանքներ: Օշականի մօտ տար-
բեր է մերձեցման, վերլուծման և աշխա-
տանքի կերպը, հոն մարդերը, գէպքերը,
թուականները, մտայնութիւններն ու հո-
գեբանութիւնները կը վերադարձուին և մեզի
կուգան նոր կնիքով մը, ուր կը
զգանք իրականութիւնը ինչպէս նաև անոր
անդրադարձ երկարաձգումը շրջանէն և շըր-
ջանակէն անդին:

Շուրջ հարիւր տարուան մեր գրակա-
նութիւնը ցարդ չտուաւ մեզի հատոր մը
ուր մեզի տրուած ըլլաւ հաստատել մար-
դոց կիսանքին և անոր անդրադարձին զի-
րար պատկանող երկանիկ չաղապատումը:
Օշականը կանխող բոլոր մեր քննադատնե-
րուն քով՝ գէմքերը և անոնցմով պայմա-
նաւոր գործերը կը մնան միշտ մէկ երեսով
պատկերներ, փոխանակ ըլլալու ամբողջու-
թիւն մը: Այդ ստեղծումին պակասը ուրախ
ենք յայտարարելու որ իր լրումը գտած է
Օշականի Համապատկերին մէջ, ուր թիւէն,
փաստէն, պատմական ստուգութենէն վեր
կայ ողբեղէն իրականութիւնը:

Ձեռք ուզեր այս առիթով ընդհանուր

ստեղծութիւններու ցուցարու մը ընել, ա-
տիկա մեզ հեռունները պիտի տանէր, բայց
տեղն է որ յայտնինք մէկ կողմէն մեր ցաւը
այդ խոշոր պարապին համար զոր կը զգանք
երբ կը մտնենք մեր գրական և իմացական
սրբարանէն ներս, ու միւս կողմէն ուրա-
խութիւնը որ Օշականի Համապատկերով
մեզի կը մատուցուին մեր գրական տրժէք-
ները լիութեամբ, խորութեամբ, ճշգրտու-
թեամբ, զոր կենդանի ապրում մը, խորա-
ցող մտածում մը, և պարկեշտ ու խղճամիտ
վերակազմում մը միայն կ'ընեն կարելի,
մեր մտքի ու հոգիի տիտանները վերածե-
լով յաւերժապատ. եւ անմահ գեղեցկու-
թեանց և հերոսներուն:

Քննադատի առաքելութիւնն է ճիշդ
կերպով գիմաւորել գործը, անոր մէջ կա-
րենալ զատորոշելու ոչ միայն հարադատ
ու անհեթեթիւ, այլ նաև հաստատելու հո-
գեկանն ու ցեղայինը, զանոնք հանել կա-
րենալու համար քաղաքակրթութեան մը
հաստատումին և մշակոյթի մը չափանիշե-
րուն: Եթէ ամէն գրող վկայ մըն է, ապա
ուրեմի ամէն քննադատութիւն վկայութիւն
մը, պայմանաւոր միշտ դատողի անձովն ու
կեանքովը: Օշական հաւատարիմ քննադա-
տական այն մեծ տարազին, թէ՛ դատելը
վերստին ստեղծել է, կ'ապրի տաքնապը
բոլոր անոնց սրունք կը կանչուին իրմէ հաշ-
ուեյարդարի Համապատկերին մէջ, և սըր-
տառու է և պարագայ որ Օշական աւելի իդ-
տայ քան թէ կ'առնէ, այնքան մեծ է իր
համակրանքը մեր գրչի վաստակաւորնե-
րուն նկատմամբ: Օշական ամէն սեռի մէջ
ինքզինքն է որ կուտայ, նոյնիսկ այն աստի
երբ կ'ուզէ վկայութիւնը ըլլալ իր սե-
րունդին և հանգէտը իր ժողովուրդի թա-
քուն ուժերուն: Ան իր Համապատկեր վե-
րածեր է կեանքի կրկնէսի մը՝ ուրկէ մեզի
կը բերուին սրտառուէ վկայութիւններ, ո-
րոնք աւելի կ'արժեն քան համադրական
ստեղծութիւնները այլևս մաշած հանգանակ-
ներու:

Շուրջ քսան տարիներու վրայ երկա-
րաձգուող իրապաշտներու շրջանը որ այս
հատորով կը վերբերուի, ներուժ և լայն
գործունէութեան մը ընդմէջէն, այս սըր-
տառու վկայութիւնն է որ կը յայտարարէ:
Շարժումը ըստինքեան գէմ է Թումանյանի:

մի, կաղապարապաշտութեան, անշուշտ ոչ ասոր յղացքին մէջը բարբախող անյեղլի զգացումին, որ դարերով մեր ժողովուրդի հոգեխաբիսին է կաղմած, այլ այն մականբայն է ժամանակավորէպէս նախատեսութեան ներու՜ն՝ որոնք շատ յաճախ խեղդեանքը, խորխոր կը կաղմեն այլևս իր շրջանը անսցուցած զգացումին եւ արտայայտութեան կերպին:

Ընկերային գետնի վրայ իրապաշտենու շարժումը պիտի գիտնար ներս առնել մեր ժողովուրդը իր ծիրէն՝ և խանդավառուիլ անոր առաքինութիւններովը: Մեր գիւղացիին, բանուորը, արհեստաւորը, պանդուխտը, իրապաշտենու համար մարդեր են որոնք ոչ միայն շտեմարաններ են մեր գերագոյն առաքինութիւններուն, այլ մանաւանդ աննկուէ պահակները մեր արժէքներուն, ժամանակի մշուշին գէմ: Իրապաշտենու պիտի ջանան և նիւթեն այս արժէքները, պարտադրելով զայն օրուան հանրային մտայնութեան:

Պիտի պայքարին ազգային իտէալներու հաշուոյն, դուրս քաշելով մեր հասարակութիւնը իր դարաւոր թմբիրէն և զայն միութարեւել առնել քնացող ճառերէն և քարոզներէն, առաջնորդելու համար զինքը իր արդար իրաւունքին, նոյնիսկ ի գին արեան:

Շատերու հոգիին վրայ տրտում պատանք է նայիլ Օշականին իրբե խիստ և անհանդուրժող: Անելին՝ ժխտական կեցուածքով տեսնել ուղիւն համար միշտ նախ տխրողը, ստուերը, թերին ապա գեղեցիկը: Օշական գիւղացի մըն էր ոչ միայն ծնունդով, այլ նաեւ հոգիով, և նման գիւղացիին կը նայէր բնութեան և կենաքին արդար աչքերով, ոմանց անխմաստ հովերուն և ուրիշներու շինու ձևերուն, բայց չէր կրնար չհիանալ բոլոր անոնց համար որոնք արուեստի ճշմարիտ հրաշքով կուգային ապրելու մեր գրականութեան մէջ: Անիկա միշտ որոնեց հում նիւթը իրեն ներկայացող հարցերուն և նիւթերուն խորը և միշտ երկրորդական աստիճանի վրայ դիմաւորեց փոխակերպուած իրականութիւնը որ արուեստագէտի գործ է միայն, ուր իրերն ու երեւոյթները արտաքին իրականութեան արժէքով չէ որ կուգան, այլ գրագէ-

տին անոնց ընծայած ներշնչումի հանգամանքովը:

Օշական գիտէ խուզարկել մարդերու շրջապատին մեծ ծալքերը, ելեւէջները, իմաստի ու շարժումի կարելի հեռանկարները, բնագոյով յաճախ զգացող ու թելադրող, բայց մանաւանդ պակասը գրագէտի բերածին: Այս կատաղի խանդը զինքը ըրած է յաճախ աղանդաւոր, անոնց նկատմամբ մանաւանդ՝ որոնք միշտ ուղեցին որ ան իրենց արծաթը իրբե սակի ընդունի և յայտարարէ:

Գրականութեան պատմութիւն մը հեղինակներու գործերուն ցուցակագրումը և անոնց կարելի գլխանկարները վերբերելու հարց մը չէ, քննադատը պարտաւոր է մօտենալու նաեւ իմացական կենսաքի արտայայտման ուրիշ երեւոյթներու և ընկերային կենսաքի ճշգուշներուն: Գրականութիւնը ոչ հասարակ պատմութիւն է, ոչ ժամանց և ոչ ալ պերճանք, այլ հայելի մը որ կը ցուցնէ անհատներու և հաւաքականութեանց ապրումները, արուեստագէտի միջամտութեամբ:

Գաղափարաբանութիւն մը ստեղծելու չափ համադրոյթ մը չէ Օշականի քննադատութիւնը, սակայն մեծ է իր արդիւնքը, և ասիկա ճշմարտագանցութիւն մը պէտք չէ նկատել: Վերցուցէք իր անունը մեր վերջին քառասուն տարիներու գրականութեան, շատ բան վերցուցած կ'ըլլաք մեր գրական անդամատանէն և մեր արժէքները դատումի բերելու սխրագործութեանէն: Օշականէն զատ գծուար թէ ուրիշ մը կարենար գծել շայն Գրականութեան համապատկերը:

Ե.

(Շարունակելի)

ՊԼՏՄԱՆԻՏԵԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺՆԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ աշխարհագրութիւնը շատ լաւ բացատրուած է քանի մը հայ և օտար գիտնականներու կողմէ, մանաւանդ երբ ռուսացիներէն Լինչի «Armenia», ու Ֆրիթեօֆ Նանսէնի «L'Arménie et la Proche Orient», եւ ուրիշ հեղինակներու հատորները:

Հայաստան ունի քնական առանձնաշատուկ առաւելութիւններ, որոնք ազդած են Հայ ցեղին ֆիզիքականին վրայ ու կերտած են նոյր մասնաւոր նկարագիրը:

Հայէն զատ, աշխարհիս վրայ ո՛չ մէկ ուրիշ ցեղ պիտի չկարենար գլխաւոր ու տոկաւ աշխարհագրական այնքա՛ն աննպաստ դիրքին ու դժուարութիւններուն, ու նոյնպէս՝ աշխարհիս վրայ ո՛չ մէկ ուրիշ ցեղ պիտի չկարենար օգտուիլ անոնց մասնակի առաւելութիւններէն:

Հին Հայաստանէն անցան բազմաթիւ բարբարոս ու քաղաքակիրթ խուժող ցեղեր, կամ պետականացած զօրաւոր ազգեր: Հայը պահեց սակայն իր ազգային նկարագիրը, ու հակառակ մոտր կրած անհամար ու ալապան ոտնձգութիւններուն, մինչև այսօր Հայ ազգին իրաւունքը կը համարուի միւրողական ու պատմական Հայաստանը, իր երեք յիշատակելի ստորաբաժաններով, Մեծ Հայք, Փոքր Հայք, եւ Կիլիկիա:

Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, Հայը կարողացած էր իր մէջ ձուլել շատ մը արշաւող ու այցելող ցեղերը, ինչպէս Սեւադրիները ու Նոյն իսկ Հեթական գաղութը եւ ուրիշներ: (Տե՛ս ի մէջ այլոց՝ Հրեալմանի «Die Altarmenische Ortsnamen»):

Հայը գարմանալորէն կարողացած էր Հայացնել նոյն իսկ Հայաստան արշաւող Պարսիկներէն, Ասորիներէն ու Յոյներէն որով հատուածներ՝ ըստ պատմութեան:

Հակառակ Հայաստանի մէջ պատահած յաճախաբէպ ու երկարատե երկրաշարժներուն, ու բնական եւ քաղաքան աղէտ-

ներուն, Հայ ազգը կ'ապրի իր մշակոյթով, իր լեզուով եւ կրօնքով ու իր քաղաքաւորութեան այլ արժանիքներով գեղազարգուած:

Բայց քաղաքան ու տնտեսական աղէտներուն գործած չարիքները շատ անգամներ բազմապատկուեցան Հայաստանի մէջ պատահած յաճախակի երկրաշարժներով:

Անցեալի մէջ Հայաստանի տասնըրեք կեդրոններուն մէջ, 1558 տարիներու ընթացքին, պատահեցան աւելի քան եօթանասուն աղիտաւոր երկրաշարժներ:

Պատմութեան արձանագրած առաջին մեծ երկրաշարժը պատահեցաւ 341 թուականին Քրիստոսէ վերջ, իսկ վերջինը՝ 1926 թուականին:

Պատմական գաղափար մը տալու համար գտնադան շրջաններուն ընթացքին Հայաստանի մէջ պատահած երկրաշարժներուն, ստորեւ կուտամ հետաքրքրական ու ժամանակագրական ցուցակ մը: —

1. — Արարատի նահանգին մէջ կարեւոր առաջին երկրաշարժը պատահեցաւ 341 թուականին: Ասոր հետեւեցան հինգ ուրիշ երկրաշարժներ, 862ին, 1319ին, 1681ին, 1819ին, ու 1840ին, պատճառ տալով ահաւոր կորուստներու:

2. — Տարօնի մէջ, երկու կարեւոր երկրաշարժներ պատահեցան, 614 ու 1114 թուականներուն, որոնց ազդեցութիւնը զգացուեցաւ մինչև Հայկական Միջագետք ու Կիլիկիա:

3. — Կարին քաղաքին մէջ, ու Բարձր Հայքի եւ Սիւնեաց երկրներուն մէջ, եօթը զանազան երկրաշարժներ պատահեցան 728ին, 1659ին, 1791ին, 1860ին, 1861ին, եւ 1901–1902 թուականներուն շարունակաբար:

4. — Վայոց Ձորի մէջ, մեծ երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ 869 թուականին, ու կ'ըսուի թէ 10,000 անձեր ողջ-ողջ թաղուեցան փրտակներու տակ:

5. — Դուիթի մէջ երկրաշարժներ տեղի ունեցան, նախ՝ 856 թուականին, ու մէկ զիջերուայ մէջ 12,000 անձեր թուան՝ Դուիթի երկրորդ երկրաշարժը պատահեցաւ 858ին. իսկ երրորդ տեղի ունեցաւ մէկ տարի վերջ՝ 859ին, որ տարուայ մը ըն-

թացքին կրկնուեցաւ, ու կ'ըսուէի թէ 120, 000 հոգի այս երկրաշարժին զոհը եղան: Երեսուներոր տարիներ վերջ Գուինի մէջ նոր երկրաշարժ մը պատահեցաւ 893 թուականին՝ ահաւոր զոհերով:

6. — Տաւսեմիյ ու Խորանեաց գաւառներուն ու այլ վայրերու մէջ, սարոսփիւի երկրաշարժ մը տեղի ունեցաւ 995 թուականին, որ եօթը ամիս շարունակուեցաւ, պատճառ տալով ահաւոր զոհերու, որոնց թիւը ծանօթ չէ պատմութեան:

7. — Սեիգայի մէջ ու Եկեղեցաց գաւառին քանի մը կիզրոններուն մէջ բազմաթիւ երկրաշարժներ պատահեցան հետեւեալ թուականներուն ընթացքին:

Նախ՝ 1011ին. յետոյ 1045ին, 1166ին, 1236ին, ու 1251ին: Բայց քիչ վերջ աւելի երկրաշարժ մը պատահեցաւ, որ շարունակուեցաւ երեք ամիս ու պատճառ եղաւ 32,000 հոգիի մահուան: Անկէ երկու տարիներ առաջ, երկզայի ուրիշ տեղերուն մէջ, երկու ցնցումներ պատահեցան 1482 թուականին, որոնց առաջինին ընթացքին մեռան 30,000, իսկ երկրորդին՝ զրեթէ 15, 000 անձեր: Նոյն վայրերուն ու Երկզայի ուրիշ շրջանակներուն մէջ, ամենավերջին ահաւոր երկրաշարժ մըն ալ պատահեցաւ 1578 թուականին:

8. — Անի քաղաքին մէջ, երկու անգամներ երկրաշարժներ պատահեցան 1045 ու 1131 թուականներուն: Քարուքանդ ընելով շատ մը շէնքեր ու հրապարակներ:

9. — Ամբողջական Հայաստանի շատ մը վայրերը միանուագօրէն ցնցուեցան, 1219 թուականին, ու ահ ու սարսափ ազդեցին ամբողջ Հայութեան:

10. — Վասպուրականի մէջ, աղէտաւոր ինը երկրաշարժներ պատահեցան 1275ին, 1276ին, 1441ին, 1646ին, 1648-1649ին, 1701ին, 1704ին, ու ամենավերջինը՝ 1715ին:

11. — Պարսկաստանի մէջ, 3 դարու ընթացքին, տասներեք մեծ ու փոքր երկրաշարժներ պատահեցան՝ 1359ին, 1641ին, 1646ին, 1648ին, 1649ին, 1791ին, 1806ին, 1828ին, 1847ին, 1848ին, 1869ին, 1872ին, ու ասոնցմէ աւելի թիւի երկրաշարժ մը՝ 1902 թուականին:

12. — Մեհլանի մէջ երկրաշարժներ պատահեցան 862 թուականին, ու ութ տարիներ վերջ՝ 1678-1679 թուականներուն:

Ս. ՅԱՆՈՒՆ ԿԵՐՍՆԷՆ

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Կեր. 4 Նոկտ. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Բ. Գողգոթայի վերնամատուռին մէջ, Ժամաբարն էր Նոգ. 8. Կիրեղ Արք. Գարիկեան:

● Ուր. 9 Նոկտ. — Կ. վ., Գեր. 8. Սուրէն Եպս. ի զխաւորութեամբ, Միարանութիւնը մեկնեցաւ Ղպտոց Ս. Գէորգայ վանքը, հոն պաշտուու համար վաղուան նախատեսը:

● Եր. 10 Նոկտ. — Ս. Գեորգայ զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ղպտոց Ս. Գէորգայ եկեղեցւոյն մէջ, Ժամաբարն էր Նոգ. 8. Հայկազուն Վրդ. Արքանաման: Նոգ. Հայրը քարոզեց, բնաբան ունենալով՝ օրուան ձաշու Աւետարանէն ձմի՜ զարհուրէք յայնքանէ որք ապանանեն ըզմարմին. . . » (Ղուկ. ԺԲ. 4): Բացատրեց հոգիին և մարմինին զերը անհատին մէջ. մարդիկ ամէն ժամանակներու մէջ աւելի կարեւորութիւն տրուած են երկրորդին. անոր համար է որ մեր հոգիները յաճախ կը արտմին: Եթէ մենք մեծ եռգածութեամբ կը խնամենք մեր մարմինը, որքան ևս առաւել խնամք պէտք է տանք մեր հոգիներուն, որովք մարմինին նման ժամանակաւոր չեն, այլ յաւերժական, նման Անոր որ զայն դրաւ մարդուն մէջ: Իրական մահը հոգեկան մահն է. մենք ամէն օր կրնանք մեր հոգին զօրաբի ենթարկել մեր չար արարքներովը: Յետոյ ներկայացուց օրուան Սուրբ Իրեկ ամենածղալիղականացած սուրբերէն մին, որ իրովին հաւատքը ունէր Աւետարանական այս պատգամին, որով

13. — Լեմինականի մէջ, երկրաշարժ պատահեցաւ 1926 թուականին:

Հայ ազգը բնաւ չի վնասուեցաւ այս քան աղէտաւոր ու զարհուրելի Երկրաշարժներէն, ինչպէս նաեւ քաղաքական քառամեկի փորձութիւններէն: Ուրաբառով շրջանէն մինչև մի օրերը, բնիկ Հայաստանցիներ իր հայրենիքին մէջ ապրեցան 40 դարեր, իսկ եկուոր Արմէնները, Հայաստան բնակեցան 27 դարեր, հազարակ որ Հայաստանի ժեծագոյն մասը Հայերէ գաւարկուեցաւ 1915ի մեծ եղեռնին ու ծրագրուած տարագրութեան պատճառաւ:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԿՍԻՄՅԱՆ

Նիկոսիա - Կիպրոս

մեռաւ մարմնով, բայց ապրեցաւ հոգիով, ապրեցաւ ժողովուրդին մէջ, Գ'աղբի ու պիտի աղբի զարեւ յարաւակ: Յաւարտ Ս. Պատարազի Միաբանութիւնը հիւրասիրութեամբ Ս. Գէորգայ վանքի Տեպէին: Հնդկիսաւոր երթ աւ զարմին նախագահեց Գերբ Տ. Սուրբ Ս. Եղա. Քէմհանեան: Գ

— Գ. վ. Գերբ Տ. Նորայր Եղա. զիստաբուրեամբ կատարեցեալ շնորհախառնով հանդիսաւոր մուտք Ս. Յարութեան Տահարէն ներս, ուր պաշտուեցաւ յաջորդ օրուան հանդիսաւոր նախատնը մեր վերնայարկ մատուռին մէջ:

● Կիր. 11 Հոկտ. — Տօն վարագլխ Ս. Խաչին: Գիշերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան Ս. Յարութեան մեր վերնատան մէջ նախադասութեամբ Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Սուրբ Եղա. հանդիսաւոր Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Բրիտանիոյ Ս. Գերբայ մանին վրայ, ժամաբարն էր Գեր. Տ. Նորայր Սրբազան, որ շարուեց զաւազանց զմեզ յամենայն փորձութեան բնաբանով և բացատրեց խաչին արժէքն ու տեղը հաւատացեալներու կենսոյին մէջ:

● Եր. 17 Հոկտ. — Ս. 72 աւելիքացն Բրիտանի: Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տահարի գաւթի՝ Ս. Գէորգայ սեղանին վրայ, ժամաբարն էր Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւան: Գ

● Կիր. 18 Հոկտ. — Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Ս. Յանդերանց Մայր Տահարի Առաջ Խորանին վրայ, ժամաբարն էր Հոգ. Տ. Միւռն վրդ. Կրճիկեան:

● Ուր. 23 Հոկտ. — Ս. Թարգմանաց նախատնով պաշտուեցաւ Մայր Տահարին մէջ մեծ վայելուչ հանդիսաւորութեամբ: Կը հանդիսաւոր տէր Գեր. Տ. Սուրբ Արքեպիսկոպոս:

● Եր. 24 Հոկտ. — Ս. Թարգմանացն: Հանդիսաւոր Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տահարին մէջ՝ Առաջ Խորանին վրայ, ժամաբարն էր ըստ սովորութեան, Կիւլպէնկեան Մատենադարանի առժ. Տեղաւոր՝ Հոգ. Տ. Միւռն վրդ. Կրճիկեան, որ խօսեցաւ քարոզ մը օրուան տօնին շուրջ: Ըստ թէ հակառակ մեզի պարտադրեալն առժանցներուն, ունեցած ենք միջազգային արժէք ներկայացնող անձնաւորութիւն. ներ մշակութիւնը բոլոր մարզերուն մէջ. «չ մէկ ազգ չէ կրցած տուն ու Աւետարան իրարու հետ աշխարհ հասկնալիօրէն հաշտեցնել որքան չայը: Ապա խոսելով ազգային բարեբարներուն վրայ ներկայացուց անօրգ փրկարար աղբիցութիւնը մեր իրենական, ազգային ու մշակութային կենսեւերն ներս և իրեն այս վերջոյն նեցուկ ծանրացաւ յառկապէս Ս. Աթոռը մեծ բարեբար Վարդապետ Յէյ Կիւլպէնկեանի անձին ու զորմէն վրայ, որուն ծնողաց, ինչպէս նաև տիկնոջ՝ Նուարդ Կիւլպէնկեանի հոգիներուն ի հանդիսով, Ս. Պատարազին վերջ կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն, նախադասութեամբ Գեր. Տ. Սուրբ Արքեպ. Մատենանի:

● Կիր. 25 Հոկտ. — Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան մէջ, ժամաբարն էր Հոգ. Տ. Զաւեն Արք. Ձին: Գ

● Եր. 31 Հոկտ. — Ս. Զորիք Աւետարանագտունին առթիւ, ըստ սովորութեան, Ս. Պատարազ մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան Տահարի գաւթին արեւելակողմը՝ Ս. Յովհաննէս Աւետարանի հայապատկան մատարան մէջ, ժամաբարն էր Հոգ. Տ. Վարուժան Արք. Գաղաթանեան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Բ

● Ել. 1 Հոկտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Գեր. Տ. Սուրբ Եղա. Քէմհանեան և Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան փոխ-այցելութիւն տուն Մուսուլի Ասորի Արքեպիսկոպոս Գեր. Տ. Դեզդորիտ Պաւլոս Քէնամբ, իրենց վանքին մէջ:

● Եր. 3 Հոկտ. — Կ. վ. ժամը 4ին, American School of Oriental Researchի 1953-1954 դպրացական տարեընթացի բացման առթիւ սարգլուծ թէյասեղանին ներկայ գտնուեցաւ Հոգ. Տ. Զաւեն Արք. Ձին: Գ

● Բլ. 5 Հոկտ. — Կ. վ. ժամը 4ին, Ասորից վանքին մէջ, ի պատիւ Մուսուլի Արքեպիսկոպոսին սարգլուծ թէյասեղանին ներկայ գտնուեցան Գեր. Տ. Սուրբ Եղա. Քէմհանեան և Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան:

● Եր. 10 Հոկտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Պատարաբարան այցի եկաւ Դպրոց Նորընտիր Տեղաւոր Բոմոն Լաննէս Անթոնի, և ընդունուեցաւ Գեր. Տ. Սուրբ Եղա. Քէմհանեանի կողմէ:

● Բլ. 12 Հոկտ. — Կ. ա. ժամը 11ին, Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան փոխ-այցելութեան զեաց Դպրոց Նորընտիր Տեպէին:

— Ս. Աթոռայ Միւռնային Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Պայրամեան արձակուրդով մեկնեցաւ Պաղատ:

● Ել. 22 Հոկտ. — Առաւօտուն, Արար իկայի անդամներէն խումը մը այցելեցին Ս. Յարութեան Տահար և ընդունուեցան երեք յարանաւանութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ: Պատրիարքարանին կողմէ ներկայ էին Առաջ Թարգման Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան և Ս. Յարութեան Տահարի առժ. փոխ-Տեղաւոր՝ Հոգ. Տ. Մաշտոց Արքեպ. Բարիկանեան:

● Կիր. 25 Հոկտ. — Կ. ա. ժամը 10ին, ի դիմաց Տեղապահ Ս. Հոր, Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան այցելեց Քաղաքի Նորընտիր Ոստիկանապետ Մուսամմէ Մուսաթիւր:

● Գլ. 27 Հոկտ. — Առաւօտուն, Հոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առաւանեան, ընկերակցութեամբ Տիար Կարպիս Հինդեանի, այցելեց Քաղաքի Մուսթաթարքիին, արձակուրդէն վերադարձին առթիւ:

● Դլ. 28 Հոկտ. — Առաւօտուն, Միացեալ Նահանգներէն տասնհինգ Գաղաքապետներու խումը մը այցելեցին Ս. Յարութեան Տահար և ընդունուեցան երեք յարանաւանութեանց ներ-

կայացուցիչներէն: Պատրիարքարանիս կողմէ ներկայ էր Նոգ. Տ. Հայրիկ վրդ. Առանեան:

● Եշ. 29 Նոկտ. — Կ. Վ. Ժամը 3ին, իւրան յիշէ Ս. Աթոռ Ժամանեց Նոգ. Տ. Բարդէի վրդ. Ապտոսեան և վերադարձաւ Կիր. 1 Նոյեմբերին: Նոգ. Հայրը Յուլիս 16ին արձակուրդով մեկնած էր Եւրոպա և վերադարձած իւրայեւ Նոկտ. 5ին:

Վ. Ս. Ր. Մ. ՈՒ Տ

Ս. ԱԹՈՒՈՅՍ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

Բշ. 5 Նոկտ. ի առաւօտուն, Գեր. Տ. Սուրէն Ս. Եպս. Քէմհանեան ի գլուխ Միաբանութեան, պաշտօնական երթով գնաց Ժառ. Վարժարան կատարելու համար բացուել 1953-54 դպրացական տարեշրջանին: Վարժարանի մուտքին, Գեր. Ս. Հայրը գլխավորուեցաւ Բար. Սարգիսաղաներէն և Ժառ. Եաներէն, որոնք Թափօր կազմած առաջնորդիցին Ն. Գերապատուութիւնը հանդիսարան եւ յետ Աւետարանի ընթերցման, Գեր. Սրբազանը տուաւ իր պատգամը աշակերտներուն, յորմեկնոէ սկսած զատուանդութիւնները կանոնաւոր եւ յարատեւ աշխատանքով: Ապա, Գեր. Սրբազանը Նոյն Թափօրով առաջնորդուեցաւ Ս. Թ. Վարժարան: Սրբանին մէջ հաւաքուած էին ուսուցչական կազմին ու բովանդակ աշակերտութիւնը: Գեր. Սրբազանը հոս ալ տուաւ իր պատգամը աշակերտութեան որմէ ետք զատուանդութիւնները սկսան, ուսուցչական կազմին մէջ տւելիցած նոր ու խոստմնայից օւժերով:

Այս առթիւ ուրախութեամբ կը յայտարարենք թէ այս տարի Ժառ. Վարժարանը կը գրած է կազմով իր չորս դասարանները: Պարագայ մը որ չէր իրականացած անցնող տասնամեակի ընթացքին:

Ս. ԱԹՈՒՈՅՍ Ժ.Ս.Ո. ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Գաղաթնքերու մէջ օրէ օր, պատրաստուած կրօնականներու պէտքը զգալի կը դառնայ: Եւրասիական Ժառանգաւորաց Վարժարանը այս օրերէն առկէ միշտ ունեցած է Հայաստանի արժանի արդիւնք: Այս տարի Ս. Աթոռայ Տնօրէն Ժողովի հրահանգով Ս. Ռախտի Միաբաններէն Նոգ. Տ. Կիրեղ վրդ. Գաբրիէան, Յոստոս 31ին մեկնելով: Սուրիա-Լիբանան, արձանագրեց Ժառանգաւորաց Վարժարանի համար 10 նոր օսուներ: Այս ձեռով Ժառանգաւորաց Վարժարանը կ'ունենայ 30 սաներ, որոնք բաշխուած են չորս դասարաններու վրայ և որոնց ուսումնական ծրագիրը կը համապատասխանէ երկրորդական վարժարաններու քառամեայ շրջանին:

Տեսչութեան հոգածու ինձմեքին և հիւրը ու-

սուցիչներու ջանքերով Ս. Աթոռայ Ժառանգաւորաց Վարժարանը վերակառ է իր 1953-54 ուսումնական տարեշրջանը:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի Տեսչութիւնը իր խոր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Օրիորդ Սիրադիի Տէր Ներսէսեանին, որ 200 օտարի օտարութիւն մուշտով մը կը ստատէ Ժառանգաւոր սաներու նոր զգեստի յիմուքեան:

Տեսուչ

Ժառանգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի

ՀԱՅԿԱՋՈՒՆ ՎՐԴ. ԱՐԲՆԱՍԵԱՆ

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՅԱՆՆԵԱՆԻ Է. ԴԱՍԱՐԱՆԸ

Ուրախութիւն է մեզ ըսել թէ 1953-54 տարեշրջանի համար Ս. Աթոռայ Ս. Թարգմանչաց երկնեա նախակրթարանը իբնէ կից ունեցաւ նաեւ տարիներէ ի վեր իրադրոծելի յաւելնալ զատարան մը որ կը համապատասխանէ երկրորդական վարժարանի first secondary կարգին: Դասուանդութիւնները կանոնաւորաբար սկսած են արդէն ու աշակերտները քիմիաբանութեան համար ունին փոքրիկ աշխատարան մը: Կը յուսանք որ յառաջիկայ տարիներուն այս դասարանը ոչ միայն պիտի շարունակէ իր գոյութիւնը, այլ վարժարանը իր պատմութեան մէջ պիտի արձանագրէ նորանոր նուանումներ:

ՎԱՐԴՈՒՆԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ Տ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Կիր. 25 Նոկտ. ի առաւօտուն, իր յաւիտեանական հանգիստը մտաւ Ս. Ռախտի Մայրապետներէն Վարդուհի Մայրապետ Տէր Ներսէսեան: Հանգուցեցով վարդուհի Մայրապետ ծնած է Կիր. 1887ին: 1926-1937 ծառայած է Մելիզեան կրթական Հաստատութեան մէջ որպէս հանգերձապետուհի և օգնական հիւանդապահուհի: 1937 Գեղար. 20ին տարած է Ս. Աթոռայ Ժառանգութեան մէջ որպէս Մայրապետ:

Յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Նոյն օրը, առաւօտեան Ժամ-Թաղի գերեզմանատան մէջ: Տէրը Թող լուսաւորէ հոգին բարեպաշտուհի քննեցեալին:

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՍԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- «ՄՇԱԿՈՅԹ» Գրական Ամսաթիւրք, Ա. Տարի, 1935-37: Նուէր Փ. Աթմահեանէ:
ԺՈՂՈՎԱՅՈՒ ԵՐԿԵՐԻ, Ա. Սհարոնեան, Հատոր Գ. եւ Զ.: Նուէր Ս. Գուճուրեանէ,
Պոսթըն, 1948:
- ԸՆԴՀ. ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԵՒ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՒ Զ. Բ. Ը. Մ. 41-44րդ ՏԱՐԵՇՐԱՆՆԵՐՈՒ,
(1946-1949): Նուէր Զ. Բ. Ը. Միւլթենէն, Փարիզ, 1950:
- ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԱԶՈՒՆԻՔԻ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՈՒԺԱՐԱՆԻ 1952 Տարեշրջանի:
Նուէր Ազունիէի Հայ Ազգ. Բուժարանի Խնամակալ Վարչութիւնէն, 1953:
- ԿԱՐՄԻՐ ՄԵԽԱԿ, Է. Դէ-Ամիրխան: Թրգմ. Բ. Վարդանեան: Հրատ. եւ Նուէր «Լուսաբեր» Հրատ. Ընկ.էն, Թէհրան, 1952:
- ՎԱՐԴԻԹԵՐ, Հրատ. եւ Նուէր «Լուսաբեր» Հրատ. Ընկ.էն, Թէհրան, 1952:
- ՆՈՐ ՏԱՐԻՈՅ ՏՈՆԸ ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՀԱՅՈՑ ԲՈՎ: Զ. Եփրեմ Վ. Պօղոսեան: Նուէր Հայր
Հովուներէն, Վիեննա, 1952:
- Երաժշտական 5 կտորեայ Նուէր ստացած ենք Օհան Տուրեանէ:
ԳՐԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅԸ, Բ. Տարի, 1953: Խմբ. Լ. Ճէրահեան (Նւրտ.), Մարտէլ, 1953:
ՈՍԿԵՄՍԵԱՆ ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ (1902-1952) ՏԻԳՐԱՆ ԵՐԿԱԹ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ, Նուէր Միւլթենի Վարչութիւնէն, Աղեքսանդրիա, 1952:
- ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆ ՏԱՐԵՑՈՅԸ, 1953: Խմբ. Յ. Վրդ. Մուշեան (Նւրտ.), Պ. Այրէս, 1953:
ՊՐԱԶԻԼԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ: Դիւտ Մխիթարեան (Նւրտ.), Պ. Այրէս, 1938:
ԿԵԱՆԻՐ ԶԱՆԵՐԷՆ: Եզնիկ Ա. Բոյ. Վարդանեան (Նուիրատու), Պ. Այրէս, 1951:
ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ: Եզնիկ Ա. Բոյ. Վարդանեան (Նւրտ.), Պ. Այրէս, 1948:
ԴԻՐԻՐՄԱՅ ԱՌՈՂԱՊԱՆՈՒԹԻՒՆ: ԲԺ. Կարօ Պիւլպիւլ. Թրգմ. Մանուէլ Քասունի:
Նուէր Քրիստ. Զանից Ընկ.էն, Պէյրութ, 1952:
- ՀՐԱՇԱՒԻ ԳԼՊԵՐ: Տիւթէն Ե. Զօրպահեան (Նուիրատու), Պէյրութ, 1947:
ԱՀԱԶԱՆԳՐ ԿԸ ՀԱՉԷ: Տիւթէն Ե. Զօրպահեան (Նուիրատու), Պէյրութ, 1948:
ՍՏՏՈՒԱՇԱՇՈՒՆԸ ԽՆԶ ԿՈՒՍՈՒՑԱՆԷ: Նուէր Պ. Պ. Աճէմեանէ, Պէյրութ, 1952:
ՍՏՏՈՒԱՇԱՇՈՒՆԸ ԽՆԶ ԿՈՒՍՈՒՑԱՆԷ (Բնութ). Հարցումներ: Նուէր Պ. Աճէմեանէ:
6 Արաբերէն լեզուով բնութ զաստիճանի Նուէր Հայէպահայ Ուսուցչական Միութիւն:
ՏԱՅԵԱՆ ԴԻՐՐ ՊԵՅ ԿԱՄ ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԻ ՓՈՂՈՅԻՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ: Զարուհի Ե.
Պահրի (Նուիրատու), Փարիզ, 1952:
- «ՊԱՅԲԱՐ» Բացառիկ, 1953: Նուէր «Պայքար»էն, Պոսթըն, 1953:
ԾԱՂԿԵՓՈՒՆԶ Բարդալից Պատմութիւնը: Նուպար Պէրպէրեան, Պէյրութ, 1952:
Մի ոմն կը Նուիրէ 28 Հայերէն եւ 1 Անգլիերէն գիրք:
ՀԱՅՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅԸ, 1950, Ա. Տարի: Նուէր Վարդան Բոյ. Ժամկոչեանէ, Փարիզ, 1950:
ՀՈԳԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ: Դերեհիկ Եպս. Փոլատեան: Նուէր Անթիլիասի Դրատունէն, 1950:
Տիկ. Նազուհի Ներսէսեան կը Նուիրէ իր հանգուցեալ ամուսնոյն Սահակ Էֆէնտի Ներսէսեանի 234 գիրքերը:
- ԶԵՄԱԿԻ: Զ. Ամիրեան (Նուիրատու), Դահիրէ, 1948:
- ԿԱՆՈՆ ԻԿԱՆԱՆԻ ՀԱՅ ԵԿԵՆԵՑԻՈՅ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԻՐԱՒԱՆՑ, 1952: Նուէր Լիբանանի
Հայոց Առաջնորդարանէն:
- ԿԱՆՈՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՆԵՑԻՈՅ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԱՏԵԱՆՆԵՐՈՒ,
1952: Նուէր Լիբանանի Հայոց Առաջնորդարանէն:
- ԲԱՌԱՐԱՆ Ա. եւ Բ. «Դրամթիւներու: Պատրաստեց Բ. Զաթոյեան: Նուէր Կիւլէսէր
Տէմիրեանէ, Հալէպ:
- ԲԱՆՏԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ: Լուիս: Նուէր Արամ Սահակեանէ: Պէյրութ, 1930:
ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ ԻՐ ԹՈՒՂԹԸ ՈՒՆԻ, Թատր. 3 Արար: Վարուժան Աճէմեան: Նուէր
«Ման»ի Խմբ.էն, Իսթանպուլ, 1953:
- Զ. Բ. Ը. Մ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ 1951 ՏԱՐԵՇՐԱՆԻ: Նուէր Միւլթենի Կեդր.
Վարչութիւնէն, Նիւ Եորք, 1952:

Նկատի ունենալով բույքի եւ կարգ մը ուրիշ
սպարանական պիտոյքներու սղութիւնը, ՍԽՈՆԻ յար-
գելի բաժանորդներուն կը յայտնենք թէ, յառաջիկայ
1954 տարեշրջանէն սկսեալ ՍԽՈՆ ամսագրի բաժնե-
գինը պիտի բարձրացուի **15** շիլլինգ **1** Սթերլինգի:

Բաժանորդագրութիւնը կանխիկ:

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ «ՍԻՈՆ» Ի

ՀԱՅ ԼԵՋՈՒ, Բ. Տարի, Ե. Տպագր.: Նուէր «Ալիք»էն, Թէհրան, 1953:

ՀԱՅ ՍԿԱՌԻՏԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՐ, Հատոր Ա.: Վազգէն Անդրէասեան (նուիրատու),
Փարիզ, 1946:

ՔԱՂԼԵՐԻ ԴՊՐՈՑԸ (1500-1704): Հ. Ներսէս Վ. Ակինեան: Նուէր Հ. Իկնաս Վ. Աքեանէ,
Վիեննա, 1952:

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒՍԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ: Ռուբէն: Դ Հատոր: Նուէր Տարօն-Տուրու-
բիան Հայրենակցական Միութենէն, Լոս Անճէլըս, 1951-1953:

ԵՐԶԱՆԻԿ ՏԱՐԵԳԻՐԻ, 1953: Բազարատ Թեւեան (նուիրատու): Իսթանպուլ, 1953:

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԿԵԱՆՔ, Գ. Տպագրութ.: Բ. Նոյնյան: Նուէր Հայց. Եկդ. Կիրակնօրեայ
Դպրոցներու Տեսչութենէն, Մեթիլիաս, 1952:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՅՈՒՇԵՐԻՍ: Հ. Համազասպ Ոսկեան (նուիրատու): Պէյրութ, 1952:

ՖՐԻԿ ԴԻՒԱՆ: Տիրայր Արք.: Նիւ Եորք, 1952:

Մի ոմն կը նուիրէ 32 Հայերէն եւ 12 Անգլիերէն գիրք:

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ, Ջայնագրութ եւ Պատկերագրող, 6 Հատոր:
Նուէր Յովհաննէս Մամասեանէ, Նիւ Եորք: Գահիրէ, Տպ. Ոսկեաստ:

ՕՐԱՑՈՑ 1953, Ս. Էջմիածին: Նուէր Պաղտատի Հայոց Աւարտողականէն:

ՄԱՅՐ ԼԵՋՈՒՍ, Ա. Գիրք: Պատրաստեց Յ. Վրդ. Մուշեան (նուիր.): Գ. Ալթէս, 1953:
ՊԱՄՄՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆ ՈՒՆՏԻ, Ա. եւ Բ. Գիրք: Պատրաստեց Յարութիւն Վրդ. Մուշեան
(նուիրատու): Գ. Ալթէս, 1953:

ՃՐԱԳԱՆՈՑ (Գիրքութեան): Զոհական (նուիրատու): Իսթանպուլ, 1953:

ԸՆԴՀ. ՊԱՄՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ (Արաբերէնով): Տօթ. Բ. Աստարեան (նուիրատու):
Պաղտատ, 1951:

ՀԱՄՄՈՒՐԱՊԻՒ ՕՐԻՆԱԳԻՐԸ: Անուշաւան Արդ. Ջըրանեան (նուիր.): Երուսաղէմ, 1953:
ՅԵՂԻՆ ՍԻՐՏԸ: Դանիէլ Վարուժան: Նուէր Ս. Աթոռայ Տպարանէն: Երուսաղէմ, 1953:

18 Արաբերէն եւ 5 Անգլիերէն գրքոյկներ նուէր British Information Office-էն, Amman.
(Երուսաղէմ)

ՀՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՐԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԿԱԶՄԵՑ

ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՐԲԱՆՑ

1953

ՕՐԱՑՈՅՑ

1954

ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՊՐԻՍՏՈՍԻ.

(ԸՍՑ ՀԻՆ ՑՈՍԱՐԻ)

ԵՆ

ՔՈՒՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՑՆԽԶ — ՑՆԽԷ = 4446 — 4447

ԵՆ

ՏՈՍԱՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՌՆԴ — ՌՆԴ = 1403 — 1404

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՐԲԱՆՑ

ՄԱՍԼՈՑ ՏԱԿ Է

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵԻՄՏԱՀԱՅ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Բ. Հասուր

“ՌՈՄԱՆՔՈՒԴՆԵՐ”,

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՂԻ ԱԼԻԵԱՆ — ՍԿՐՏԻՋ ՊԵՇԿԱՇԱՆԱՆ
ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ

Շուշուկ մամուլի պիտի յաճճեալի հաեւ

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՑ ՍՐԲՈՑ

ՅԱԿՈՐԵԱՆՑ

Սրբորդ Հասուր

ԿԱԶՄԵՑ

ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ